

บทที่ ๒

ประเพณีการบวชในสังคมไทย

จากการศึกษาพฤติกรรมบริโภคนิยมในประเพณีการบวชในสังคมไทย พระพุทธศาสนายึดถือพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ไม่ว่ากระแสโลกหรือค่านิยมสมัยใหม่จะเปลี่ยนแปลงไปแค่ไหนก็ตาม ก็ยังคงปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัดในเรื่องของการอุปสมบท เมื่อกล่าวถึงการอุปสมบทในทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน มักมีข้อปฏิบัติปลีกย่อยเพิ่มเติมเข้ามามากมาย ซึ่งขึ้นอยู่กับคติความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ถึงแม้ว่าวิธีการส่วนใหญ่ยังคงปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ก็ตาม แต่นับวันก็ยังมีระเบียบปฏิบัติใหม่ ๆ เพิ่มเติมเข้ามาซึ่งเป็นสิ่งที่ยอยู่นอกพุทธบัญญัติ ดังนั้นหากมีคำถามว่าวิธีการอุปสมบทอย่างไรจึงจะเป็นไปตามพุทธบัญญัติ จึงต้องย้อนกลับไปศึกษาในสมัยพุทธกาล เพื่อนำมาตอบคำถามในปัจจุบัน และชี้ให้เห็นว่าอะไรเป็นสาระของการบวชที่แท้จริง มีดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของ“บวช”

การบวช แปลว่า เว้นจากความชั่วทุกอย่าง และในสารานุกรมไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า “บวช” เป็นภาษาไทย หมายถึง ไปโดยสิ้นเชิง ได้แก่ การเว้นจากการทำชั่ว แปลโดยอรรถว่า “ความประเสริฐที่เป็นพรหมจรรย์”^๑ คือ การออกจากการทำ ชั่วทั้งปวงเพื่อประพฤติพรหมจรรย์อันประเสริฐสุด นั่นคือ กระบวนการที่ขัดเกลาให้จิตใจบริสุทธิ์จากกิเลสตัณหา

“การบวช” หมายถึงการถือเพศเป็นภิกษุสามเณรหรือนักพรตอื่น ๆ^๒ ใช้กับคนที่ปลีกตัวออกไปจากเรือน คือสละวิถีชีวิตแบบชาวบ้านไปสู่วิถีแห่งบรรพชิต โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ในตอนหนึ่ง

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : หจก. นนทชัย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๗๙.

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๑๐.

ว่า “เหล่ากษัตริย์ผู้ออกจากเรือนเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้แน่แท้”^๓

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้ความหมายว่า “บรรพชา หมายถึง การบวชทั่วไปรวมทั้งการอุปสมบทด้วย ในสมัยแรกตรัสรู้ ผู้ที่มีความประสงค์ประพฤติพรหมจรรย์ กล่าวทั้งคำทูลขอบรรพชาและอุปสมบทควบกันไป”^๔

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ทรงให้ความหมายว่า “ปัพพชชา” คือ การออก การออกที่เป็นการออกบวช ในเบื้องต้นก็เป็นการออกทางกาย คือออกจากบ้านเรือนมาเป็นผู้ไม่มีเรือน เพราะฉะนั้นจึงมีคำเรียกนักบวชว่า อนาคาริกะ ที่แปลว่า คนไม่มีเรือน คนไม่มีบ้าน เพราะว่าได้ ออกจากบ้านเรือนมาแล้ว^๕

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงให้ความหมายว่า “ปพ.พชฺ หรือ ปพพชชา (ป + วช) แปลว่า ความเว้นทั่ว”^๖ หมายความว่า ไป หรือ เว้นโดยสิ้นเชิง คือ ไปจากเพศฆราวาส สละการครองเรือน เพื่อไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือผู้ไม่ครองเรือน และเว้นจากบาปสิ่งชั่วร้าย เว้นจากสิ่งที่กั้นจิตไม่ขึ้นสู่ระดับสูง และเว้นจากสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับนักบวชบรรพชานั้น แปลความหมายได้ว่า เว้นสละได้ทั่ว ๆ ไป หมายความว่าสละสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม หรือบาปอกุศลต่าง ๆ เป็นเรื่องของการฝึกฝนพัฒนาตนเอง ส่วนคำว่า “อุปสมบท” มาจาก “อุปสัมปทา” คือ “อุป” กับ “ส” เป็นบทหน้า + “ปท” ธาตุ แปลงนิคหิต เป็น “ม” สำเร็จรูปเป็น “อุปสมปทา” แปลว่า ผู้เข้าถึงพร้อม หมายถึง การเข้าถึงภาวะที่สูงขึ้นไป คือเข้าสู่ชีวิตในชุมชนของพระภิกษุ โดยมีการบวชที่สมบูรณ์คือผู้บรรพชาแล้วที่ได้รับมติเห็นชอบจากสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง

การบวชจึงมีความหมายว่า เป็นการละเว้นปลีกตัวออกไปจากการเบียดเบียน และปลีกตัวออกจากกาม ทั้งกิลีสกามและวัตถุกาม อีกความหมายหนึ่ง คือ สละเครื่องห่วงกังวลภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทอง วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ไม่มีความผูกพันยึดติดในสิ่งเหล่านั้นซึ่งมีความหมายต่อไปว่าจะได้มีชีวิตที่เป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม การบวชเป็นการเริ่มต้นเท่านั้น จะต้องเพียรพยายามปฏิบัติเพื่อ บรรลุผลที่เป็นจุดมุ่งหมายของการบวชต่อไป การที่จะบรรลุผลการบวชก็ต้องมีการเรียนคือศึกษา

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒/๑๘.

^๔ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๘๖.

^๕ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒-๓.

^๖ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๔๗๕.

ฝึกพัฒนาชีวิตของเราทั้งกาย วาจา จิตใจและปัญญาให้ดี ให้ประณีต ให้เจริญงอกงามยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกว่าจะละบาปอกุศลได้หมด และเจริญกุศลให้เต็มทีหลุดพ้นจากกิเลสและปวงทุกข์ มีชีวิตจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส เป็นอิสระสงบสุขอย่างแท้จริง” ดังนั้น “การบวช” จึงหมายถึง การนำพาตนให้พ้นไปจากภาวะของความเป็นฆราวาส ซึ่งหมายถึงการถือเพศเป็นภิกษุ สามเณร^๗ ด้วยการดำเนินชีวิตทวนกระแสของกิเลส พร้อมกันนั้นก็มีการฝึกฝนอบรมตนเองทางกาย วาจา และใจให้สูงขึ้นจนไปถึงภาวะของความพ้นทุกข์

การบวชตามความหมายในปัจจุบันจึงมีนัย เป็น ๒ นัย คือ

๑. บรรพชา หรือ บวช หมายถึง การเว้นตัว เว้นข้างหน้า หมายถึงการเว้นจากกามหรือการเว้นจากภักขิภาวหน้า ซึ่งคำนี้ กินความถึงการบวชเป็นสามเณรและการบวชเป็นพระภิกษุ แต่คำว่า บรรพชา ในปัจจุบัน จะหมายถึงการบวชเป็นสามเณรเท่านั้น^๘

๒. การอุปสมบท หมายถึง การทำให้คุณวิเศษถึงพร้อม หรือเข้าใกล้การบรรลุธรรม ได้แก่ การบวชของพระภิกษุและภิกษุณี ปัจจุบัน ภิกษุณีตามวงศ์หรือนิกายเถรวาทไม่มีแล้ว คงเหลือแต่ภิกษุเท่านั้น

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายความหมายของการบวชว่า บวช นำมาใช้ในรูปของภาษาไทยมีรูปศัพท์มาจากภาษาบาลี ปพพชชา ประกอบด้วยศัพท์คือ ป+ วช ป แปลว่า ทัวหรือสิ้นเชิง วช แปลว่า ไป หรือ เว้น คำว่า ป+ วช จึงอธิบายความได้ว่า ไปโดยสิ้นเชิง หมายถึงไปจากความเป็นฆราวาส จากการครองเรือนไปสู่ความเป็นบรรพชิต คือ เป็นผู้ไม่ ครองเรือนโดยสิ้นเชิงโหวดที่สูงไปกว่านั้น ท่านเรียกว่าไปจากโลกโดยสิ้นเชิง ซึ่งหมายความว่า ละเสียจากวิสัยที่ชาวโลกเขามีกันเป็นกันโดยสิ้นเชิงนั่นเอง^๙

การบวชจึงหมายความว่าออกหรือเว้นจากความประพฤติชั่ว ได้แก่ การหลีกออกจากบ้านเรือนไปหาที่สงัดที่ไกลจากบ้านเรือน เช่น ในป่า ทำที่พักพออาศัยอยู่ได้ เช่น บรรณศาลา (ทับไผ่) เพื่อทำความสงบระงับชั่วคราบบ้าง ตลอดไปบ้าง เขาถือกันว่าเป็นการประกอบ การกุศลหรือบุญอย่างสูง มีมาก่อนแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว

ตามประวัติแสดงว่าเมื่อชาวอริยกะเข้าไปอยู่ในอินเดียในขั้นต้นนับถือเทวะหรือเทพเจ้า จากนั้นก็เปลี่ยนมานับถือพระพรหม จึงบูชาเช่นสรวงและอन्नวอนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา, ต่อมาก็คิดเห็นขึ้นว่า ชีวิตนี้ย่อมสืบเนื่องมาจากกรรมเก่าซับซ้อนขึ้นไปจนกำหนดไม่ได้ แต่ข้อสำคัญที่สุดนั้น

^๗ ธรรมปราโมทย์, **คู่มือพระแท้**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒-๑๓.

^๘ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, หน้า ๖๐๑.

^๙ พระธรรมกิตติวงศ์, **คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๘), หน้า ๔๓๐.

^{๑๐} พุทธทาสภิกขุ, **คำสอนผู้บวช ภาค ๑**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๔.

เมื่อเกิดมาก็ย่อมมีสุขและทุกข์เจือปนกันไป ส่วนที่เป็นสุขก็ชอบใจ, แต่ส่วนที่เป็นทุกข์ก็ไม่ชอบ ไม่อยากได้พบเห็น จึงคิดหาทางหนีทุกข์ และก็มีความเห็นต่างกัน จึงได้บำเพ็ญตบะต่างกัน การบวชครั้งนั้นก็เป็นตบะอย่างหนึ่งวิธีบำเพ็ญตบะนั้นต่างกันตามความคิดเห็น

มีเรื่องเล่าไว้ว่า กษัตริย์บ้าง พราหมณ์บ้าง ไปบวชเป็นฤๅษี เช่น พระชนกกษัตริย์ผู้ครองกรุงมิถิลา ออกไปบวชเป็นฤๅษีในเรื่องรามายณะ เป็นต้น แม้ในพุทธประวัติตอนก่อนพระพุทธเจ้าตรัสรู้ก็มีเรื่องแสดงว่า อาฬารดาบส อุททกดาบส พระขนิณหนึ่งพัน สัตว์ชัยปริพาชกกับบิรवारฤๅษีปัญจวัคคีย์ ออกบวชอยู่ก่อนแล้ว คนรักษาศีล ๘ ในวันพระวันหนึ่งคืนหนึ่ง และคนรักษาศีล ๕ ก็น่าจะนับเข้าในการบวชด้วย แต่ยิ่งและหย่อนกว่ากันตามขั้น เพราะฉะนั้นจึงมีพระพุทธภาษิต (คำที่พระพุทธเจ้ากล่าว) แสดงธรรมะหมวดหนึ่งซึ่งเรียกว่าสัปปุริสบัญญัติ (ข้อที่สัตบุรุษตั้งไว้) บัณฑิตบัญญัติ (ข้อที่บัณฑิตตั้งไว้) มีธรรม ๓ ข้อ คือ ทาน การให้, ปัพพัชชา การบวช, มาตาปิตุปิฏฐาน การบำรุงมารดาบิดา, นี้แสดงว่า พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติด้วยพระองค์เอง แต่สัตบุรุษและบัณฑิตได้บัญญัติไว้ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าเป็นแต่ทรงนำมาแสดงเท่านั้น^{๑๑}

ในพระพุทธศาสนาถ้าบวชเป็นสามเณร เรียกว่า “บรรพชา” บวชเป็นพระภิกษุเรียกว่า “อุปสมบท” จุดมุ่งหมายของการบวชก็คือเพื่อปฏิบัติตนให้พ้นจากความทุกข์ และทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน คือความดับทุกข์ และเพื่อศึกษาหลักธรรมะของพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นการนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักสำคัญ ๆ ของพระพุทธศาสนา การบวชแม้จะบวชได้เพียงชั่วคราาก็ตาม นับว่าเป็นการดี เพราะเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา เป็นการนำตนให้เข้าใกล้ชิดพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น เป็นโอกาสอันดีที่จะได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าบุญบารมีแก่กล้าก็อาจจะได้ประสบผลสำเร็จขั้นสูงต่อไป^{๑๒} การบวชในพระพุทธศาสนา เป็นการดำรงชีวิตออกจากเรือน สละเพศฆราวาสไปสู่ความเป็นบรรพชิต เป็นผู้ไม่ครองเรือนโดยสิ้นเชิง การบวชในพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

ระดับที่ ๑ การบวชเป็นสามเณรและสามเณรี เรียกการบวช ประเภทนี้ว่า การบรรพชา บรรพชาหมายความว่าบวชทั่วไปรวมทั้งอุปสมบทด้วย หมายความว่าเฉพาะการบวชเป็นเบื้องต้นแห่งอุปสมบท ดังความหมายของคำว่า บรรพชา การบวชเว้นความชั่วทุกอย่าง หมายถึงการบวชทั่วไป การบวชอันเป็นบูรพประโยคแห่งการอุปสมบท คือการบวชเป็นสามเณรเดิมทีเดียวคำว่า บรรพชาหมายความว่า บวชเป็นภิกษุ เช่น เสด็จออกบรรพชา อัครสาวกบรรพชา เป็นต้น สมัยต่อมาจนถึง

^{๑๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การบวชในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๒} พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญฺญาวชิโร, พิธีบวช, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

ปัจจุบันนี้ คำว่า บรรพชา หมายถึงบวชเป็นสามเณร ถ้าบวชเป็นภิกษุ โดยเฉพาะใช้ควบกันว่าบรรพชาอุปสมบท^{๑๓} ดังนั้น การบวชภิกษุและสามเณรจึงมีคำเรียกต่างกัน

ระดับที่ ๒ การบวชเป็นภิกษุและภิกษุณี การบวชประเภทนี้เรียกว่า การอุปสมบท หมายถึง การให้กุลบุตรและกุลธิดาบวชเป็นภิกษุหรือภิกษุณีได้นั้นจะต้องผ่านการบรรพชาเป็นสามเณรและสามเณรีแล้วจึงจะทำพิธีอุปสมบทเป็นภิกษุ และภิกษุณีได้^{๑๔} ซึ่งอธิบายความหมายได้ดังนี้

บรรพชา หมายถึง การบวชเป็นสามเณรคำสามัญที่ชาวบ้านเรียกกันก็คือคำว่า บวช มาจากคำภาษาบาลีว่า ปพฺพชฺชา แปลงมาเป็น บรรพชา เขียนแบบภาษาไทยว่าบวช ในภาษาไทย คำว่าบวช กินความไปไม่เพียงแต่บวชสามเณรเท่านั้น ยังกินความไปถึงการบวชพระด้วย ซึ่งคำที่ใช้เรียกนักบวชมีหลายคำ เช่น บรรพชิต-นักบวชทั่ว ๆ ไป, พระ-ผู้ประเสริฐ, ภิกษุ-ผู้ขอ หรือผู้ทำลายความชั่ว และ สมณะ-ผู้สงบระงับ อันได้แก่ผู้มีกาย วาจา ใจสงบเสถียรผู้เรียบร้อยน่าเคารพนับถือ

อุปสมบท หมายถึง การบวชเป็นพระภิกษุ

ผู้บวชเป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ สามเณรราหุล ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระพุทธเจ้า สมัยที่ยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะกับพระนางสิริมหามายา (พิมพา) แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ พระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ ๑ ในพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ที่เคยออกบวชตามเจ้าชายสิทธัตถะครั้งแรกที่เชื่อตามคำทำนายของบรรดาพราหมณ์ ๑๐๘ สมัยที่ถูกเชิญมาทำนายลักษณะตอนที่ประสูติใหม่ ๆ^{๑๕} เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วทำให้เกิดพุทธรัตนะ และธรรมรัตนะ ส่วนสังฆรัตนะเกิดขึ้นตอนที่พระอัญญาโกณฑัญญะได้ฟังธรรมจักรกัปวัตตนสูตร ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงขอบวชเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

๒.๒ อุดมการณ์ของการบวช

๒.๒.๑ สมัยก่อนพุทธกาล การบรรพชาหรือการบวช ตามความหมายทั่วไป มีมาแต่เดิม ก่อนพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้น คือในหมู่ประชาชนนั้น มีบุคคลบางคนที่ยังคิดพิจารณามองเห็นชีวิตมีความเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย บางครั้งก็มีความเสื่อม บางครั้งก็มีความเจริญแปรผันเปลี่ยนแปลงไปต่าง ๆ ไม่เที่ยงแท้แน่นอน หาสาระและความสุขที่แท้จริงไม่ได้ คนบางคนก็คิดเช่นนี้จึง

^{๑๓} พระราชวรมุนี, **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๑), หน้า ๑๓๒.

^{๑๔} ยุพิน ดวงจันทร์, สตรีกับการบวชในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบสถานภาพและทรงสนะของแม่ชีวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร และสำนักปฏิบัติธรรมแดนมหามงคล กาญจนบุรี, **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**, อักษรศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒), หน้า ๒๔.

^{๑๕} ศรีมหาโพธิ์ เปริยญ, **คู่มือบวชนาค**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.อานวยสาส์น, ๒๕๓๗), หน้า ๕-๗.

ปลีกตัวออกจากสังคมไปอยู่ในที่ห่างไกล เพื่อค้นหาความสุขที่สงบไม่ถูกรบกวนด้วยเรื่องวุ่นวายที่ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น จึงเกิดมีชีวิตแห่งการบวชขึ้นมา ผู้ที่ออกบวชเหล่านี้ก็ไปอยู่ตามป่าเขา ในถ้ำ แล้วก็หาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิต ตลอดจนค้นหาความสงบของจิตใจและได้พบความสุขจากสันติ^{๑๖}

๒.๒.๒ สมัยพุทธกาล เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะประสูติ พระองค์ก็ประทับอยู่ในวังท่ามกลางความสุข ต่อมาทรงพิจารณาว่าการที่จะอยู่ตาม ๆ กันไปกับผู้อื่นที่เกิดมาแล้วก็แก่ เจ็บ ตายไปวนเวียนอยู่เท่านี้ โดยไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงของชีวิต ก็ไม่ช่วยให้เข้าถึงความพ้นจากความทุกข์ไปได้เลย พระองค์ทรงพิจารณาหาหนทางว่า ทำอย่างไรจึงจะสามารถเข้าถึงความจริงและความพ้นไปจากทุกข์นี้ได้ ทรงพิจารณาเห็นว่า ชีวิตการครองเรือนนี้คับแคบ การออกบวชอย่างนักบวชที่มีอยู่ในยุคนั้นเป็นทางออกที่ดี จึงตัดสินใจสละชีวิตในวังเสด็จออกผนวชแสวงหาความรู้ความเข้าใจจากสำนักต่าง ๆ พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติตามแนวทางของนักบวชเหล่านั้นทุกรูปแบบ จนในที่สุดพระองค์ทรงเห็นว่าสิ่งที่พระองค์ทรงประพฤติปฏิบัติตามนั้นยังไม่ใช่ทางที่จะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งที่จะบรรลुถึงความพ้นทุกข์ได้ จึงได้ทรงแสวงหาหนทางของพระองค์เองแล้วก็ได้ตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือนหกเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว ดังที่เราเรียกวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ว่าเป็นวันวิสาขบูชา

เมื่อพระองค์ตรัสรู้แล้วก็ได้นำพระธรรม คือสิ่งที่ท่านได้ตรัสรู้นั้นมาสั่งสอนเผยแผ่ต่อไป ผู้ที่ศรัทธาเชื่อถือและเห็นด้วยกับคำสั่งสอนของพระองค์ว่าสามารถพัฒนาชีวิตให้ถึงความสุขความเจริญที่แท้จริงได้ ก็ขอเข้ามาประพฤติปฏิบัติอยู่กับพระองค์ โดยสละความเป็นอยู่กับครอบครัว สละบ้านเรือนออกมาบวช^{๑๗}

ในสมัยพุทธกาลผู้ออกบวชมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น หรือเพื่อบรรลุสัจธรรมอันสูงสุดคือ พระนิพพานในมหาสารโปรหมสูตรพระพุทธเจ้าตรัสถึงเหตุที่ทำให้บุคคลออกบวชว่า

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้ มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยคิดว่าเราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้จะพึงมีได้^{๑๘}

ในตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าตรัสถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดของการบวชไว้ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้จึงมิใช่มีลาภสักการะและความสรรเสริญเป็นอาณิสส มีมิใช่มีความสมบูรณ์แห่งศีลเป็นอาณิสส มีมิใช่มีความสมบูรณ์แห่งสมาธิเป็น

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สอนนาค- สอนจิต: ชีวิตพระ- ชีวิตชาวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๗/๓๔๐.

อานิสส์ มิใช่มีญาณทัสสนะเป็นอานิสส์ พรหมจรรย์นี้ มีเจโตวิมุตติอันไม่กำเริบเป็นเป้าหมาย เป็นแก่น เป็นที่สุด^{๑๙}

ในโลกสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักขุ เห็นหมู่สัตว์กำลังเดือดร้อนด้วยความทุกข์มากมาย ทรงเปล่งอุทานว่า

สัตว์โลกนี้เกิดความเร่าร้อน ถูกทุกขเวทนากระทบแล้วกล่าวทุกขเวทนาว่าเป็นของตน เพราะสัตว์โลกนี้สำคัญสิ่งใดว่าเที่ยง สิ่งนั้นกลับเป็นอย่างอื่น สัตว์โลกมีภาวะไม่มั่นคง ติดอยู่ในภพ หมกมุ่นอยู่ในภพ เพลิดเพลินอยู่ในภพ ภพที่สัตว์โลกเพลิดเพลินจัดเป็นภัย ภัยที่สัตว์โลกกลัว จัดเป็นทุกข์ บุคคลต้องบำเพ็ญพรหมจรรย์นี้เท่านั้น เพื่อละภพให้ได้^{๒๐}

ในฐานสูตร พระพุทธเจ้า ตรัสถึงเหตุผลที่ผู้ไม่ประมาทในชีวิตควรจะปฏิบัติไว้ว่า

สัตว์ทั้งหลาย มีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บ และมีความตายเป็นธรรมดา ย่อมเป็นไปตามธรรมดา เรานั้นดำรงอยู่อย่างนี้ รู้ธรรมที่ไม่มีอุปธิกิเลส เห็นเนกขัมมะว่าเป็นธรรมอันเกษม ครอบงำความมัวเมาทั้งปวงในความไม่มีโรค ในความเป็นหนุ่มสาวและ ในชีวิต ความอุตสาหะได้มีแล้วแก่เราผู้เห็นแจ้งนิพพานบัดนี้ เราไม่ควรเสพกาม จักประพาสไม่ถอยหลัง มุ่ง ประพาสพรหมจรรย์^{๒๑}

ในคัมภีร์มหาวรรค พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ของการประพาสพรหมจรรย์ในแง่ของการปฏิเสธกามคุณทั้งหยาบและละเอียด แก่พระสาวกรุ่นแรกก่อนที่จะส่งไปประกาศพระพุทธศาสนา ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์^{๒๒}

จากพุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บุคคลในสมัยนั้นออกบวช เพื่อต้องการประพาสพรหมจรรย์ อันเป็นหนทางที่จะทำให้บรรลุถึงพระนิพพานได้นั่นเอง การบวชเป็นวิถีทางเดียวที่จะทำให้มีโอกาสประพาสและบำเพ็ญพรหมจรรย์ได้อย่างสมบูรณ์ แม้พระพุทธเจ้าเอง เมื่อทรงเป็นพระโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้ทรงปรารถนาถึงความแก่ ความเจ็บความตาย ที่ครอบงำสัตว์โลก ทรง

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๑/๓๔๘.

^{๒๐} ขุ.อ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๒๒๙.

^{๒๑} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๕๗/๑๐๓-๑๐๔.

^{๒๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

ประสงค์จะพบโมกขธรรมคือธรรมะเป็นเครื่องพ้นจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย ทรงพบเห็นสมณะคือนักบวช ก็ทรงเลื่อมใสในการบวช เพราะทรงเห็นว่าจะเป็นทางแสวงหาโมกขธรรม จึงได้เสด็จออกบวช เพราะฉะนั้น จุดมุ่งหมายแห่งการบวชของพระพุทธเจ้า คือ โมกขธรรม ธรรมะเป็นเครื่องพ้นจากความทุกข์ของโลก^{๒๓}

จากการศึกษาพบว่าในสมัยพุทธกาล ผู้ที่เข้ามาสู่ร่มเงาของผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ในภาวะของจิตที่แตกต่างกันไป บางท่านออกบวช เพราะ

๑) ได้สดับพระธรรมเทศนาแล้วพิจารณา และปฏิบัติกาย วาจา ใจ ไปตามพระธรรมเทศนานั้นจนเป็นพระอริยบุคคล เช่น พระปัญจวัคคีย์ เป็นต้น

ครั้งนั้นท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึงความเป็นผู้แก้แล้วถ้าไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ “ข้าพระองค์พึงได้รับการบรรพชา พึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” พระวาจานั้นได้เป็นการอุปสมบทของท่านอัญญาโกณฑัญญะนั้น^{๒๔}

๒) ออกบวช เพราะจิตเล็งเห็นถึงความวุ่นวาย ความขัดข้องของการอยู่ครองเรือนว่าไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุขที่แท้จริง เช่น พระยสกุลบุตร (ลูกชายมหาเศรษฐี) เป็นต้น

ในราตรีย่ำรุ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นเดินจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้ง ได้ทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตรเดินมาแต่ไกล ครั้นเห็นแล้วจึงเสด็จลงจากที่เดินจงกรม ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ขณะนั้น ยสได้เปล่งอุทานขึ้น ณ ที่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านผู้เจริญ ที่นี้วุ่นวายหนอ ท่านผู้เจริญ ที่นี้ขัดข้องหนอ”^{๒๕} พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับยสกุลบุตรนั้นดังนี้ว่า “ยส ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสจงนั่งลง เราจะแสดงธรรมแก่เธอ”^{๒๖} (ที่นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายถึงพระนิพพาน) ลำดับนั้นยสกุลบุตรร่าเริงเบิกบานใจ “ได้ยินว่า ที่นี้ไม่วุ่นวาย ที่นี้ไม่ขัดข้อง”^{๒๗} จึงถอดรองเท้าทองเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุพุทพิกถาแกยสกุล

^{๒๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า, หน้า ๒-๓.

^{๒๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

^{๒๕} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^{๒๖} วิมติ.ฎีกา. (บาลี) ๒/๒๖/๑๒๐.

^{๒๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

บุตร^{๒๘} ยสกุลบุตรได้กราบทูลว่า “ท่านผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงได้รับการบรรพชาพึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด”^{๒๙} พระวาจาอันนั้นแล ได้เป็นการอุปสมบทของท่านยสะ

๓) ออกบวช เพราะต้องการจะเรียนและพิสูจน์หลักธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งของพระพุทธเจ้า เช่น พระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์

ขณะนั้นเวลาเช้า ท่านพระอัสสชิครองอันตราวาสกถือบาตรและจีวรเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ สารีบุตรปริพาชกได้เห็นท่านพระอัสสชีกำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในกรุงราชคฤห์มีกิริยาน่าเลื่อมใส มีจักขุทอดลงถึงพร้อมด้วยอิริยาบถแล้วคิดว่า “ภิกษุรูปนี้คงเป็นองค์ใดองค์หนึ่งในบรรดาพระอรหันต์หรือท่านผู้ดำเนินสู่หนทางแห่งความเป็น พระอรหันต์ในโลกเป็นแน่ เราพึงเข้าไปหาภิกษุนี้ถามว่า ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่านหรือท่านชอบใจธรรมของใคร” แล้วคิดว่า “บัดนี้ยังเป็นกาลไม่สมควรที่จะถามภิกษุนี้เพราะท่านกำลังเข้าละแวกบ้านที่เที่ยวบิณฑบาตอยู่ถ้ากระไรเราควรติดตามภิกษุนี้ไปข้างหลัง เพราะการติดตามไปข้างหลังนี้เป็นหนทางที่ผู้มีความต้องการรู้แล้ว”

ต่อมา พระอัสสชิได้เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ รับบิณฑบาตแล้วกลับ ลำดับนั้น สารีบุตรปริพาชกจึงเข้าไปหาท่าน เรียนถามว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใสผิวพรรณบริสุทธ์ ผุดผ่อง ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร” พระอัสสชีก้าวตอบว่า “พระมหาสมณะผู้เป็นศากยบุตรเสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เราบวชอุทิศพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดาของเราและเราชอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น” “ก็พระศาสดาของท่านตรัสอย่างไร สอนอย่างไร” “เราเป็นผู้ใหม่บวชไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดงธรรมโดยพิสดารแก่ท่านได้” สารีบุตรปริพาชกกราบเรียนท่านพระอัสสชิว่า “จะน้อยหรือมากก็ตาม จงกล่าวเถิด” ท่านพระอัสสชีก้าวว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุพระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” เมื่อสารีบุตรปริพาชกได้สดับพระคาถาเพียง ๒ บาท ก็บรรลุโสดาปัตติผล สารีบุตรปริพาชกได้กระทำสัญญากันว่ากับสหายชื่อโมคคัลลานะว่า ถ้าผู้ใดได้อมตรธรรมก่อนจงบอกแก่กันให้รู้ โมคคัลลานปริพาชกได้ฟังธรรมปริยายนี้จากสารีบุตร ธรรมจักขุอันปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่มอคคัลลานปริพาชกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” สารีบุตรและโมคคัลลานปริพาชกได้กราบเรียนสัจจะปริพาชกจะไปสำนักพระผู้มี

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐/๓๗.

พระภาค จากนั้น สารีบุตรและโมคคัลลานะได้พาบริพาชก ๒๕๐ คน มุ่งหน้าไปทางพระเวฬุวันกราบ ทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์พึงได้รับการบรรพชา พึงได้รับการอุปสมบทในสำนักของ พระผู้มีพระภาค” พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอัน เรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” พระวาจานั้นแล ได้เป็น การอุปสมบทของท่านเหล่านั้น^{๓๐}

๔) ออกบวชด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เช่น พระมหา- กัสสปเถระ (ซึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่นั่น) เป็นต้น

การอุปสมบทด้วยการรับฟังโอวาทหรือการบวชที่เรียกว่า โอวาทปฏิกคณุปสัมปทา ซึ่ง ประทานให้เฉพาะแก่พระมหากัสสปเถระเพียงรูปเดียว โดยทรงประทานโอวาท ๓ ดังนี้

เพราะเหตุนี้แล กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอาย และความเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ทั้งที่เป็นผู้ใหม่ ทั้งที่เป็นผู้ปานกลางอย่างแรง กล้า เธอพึงศึกษาอย่างนี้แหละ กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่าเราจักฟังธรรมอันใด อันหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยกุศล เราเงี่ยหูลงฟังธรรมนั้นทั้งหมด ทำในใจให้สำเร็จประ โยชน์ รวบรวมไว้ทั้งหมดด้วยใจ เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสปะเพราะเหตุนี้แล กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า กิเลสที่เป็นไปในกายของเรา ซึ่งประกอบด้วยความ รำคาญ จักไม่ละเราเสีย เธอพึงศึกษาอย่างนี้แล กัสสปะ^{๓๑}

๕) ออกบวชตามเชื้อสายหรือวงศ์สกุล เช่น พระนันทะ พระภคคุ พระภททียะ พระอนุรุธะ เมื่อพระภททียะเจริญเติบโต ได้เสวยราชสมบัติสืบศากยวงศ์ ต่อมาภายหลังอนุรุธ- กุมารผู้เป็นเพื่อนได้มาชักชวนให้ออกบวช ในตอนแรกพระภททียะไม่พอใจที่จะออกบวชด้วย ใน ที่สุดต้องยอมออกบวช จึงได้ทูลลาพระมารดา สละราชสมบัติออกไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่อนุปิยนคม แคว้นมัลละ แล้วทูลขออุปสมบทในธรรมวินัย^{๓๒}

๖) ออกบวช เพื่อประสงค์จะมีโอกาสได้อยู่ใกล้ชิดกับพระผู้ที่ตนพอใจ รักใคร่ เช่น พระวัคคิ ท่านได้ทำกุศลตลอดชีวิต เมื่อเจริญวัยได้เห็นพระศาสดาแล้วไม่อึดเพราะเห็นสมบัติพระรูป กาย จึงเที่ยวไปกับพระศาสดา ท่านมาคิดว่าเมื่อเราอยู่ในท่ามกลางเรือนจักไม่ได้เห็นพระศาสดาตลอด กาลเป็นแน่ จึงได้บวชอยู่ในสำนักพระศาสดา^{๓๓}

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐-๖๒/๗๒-๗๗.

^{๓๑} วิ.ม.ห.อ. (ไทย) ๑/๗๗๑.

^{๓๒} อุทัย ไชยานนท์, **ชีวประวัติพระอรหันต์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์ น้ำฝน จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑๓.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕-๒๗๖.

๓) ออกบวชเพราะพอต้องการให้บวช เช่น พระราหุล

วันหนึ่งพระบรมศาสดาได้เสด็จไปที่พระราชนิเวศน์ของพระนางยโสธรา พระราชเทวีเฝ้าของพระองค์ พระนางได้ส่งราหุลกุมารผู้เป็นโอรสมาทูลขอราชสมบัติที่ควรจะได้พระบรมศาสดาทรงพระดำริว่า “ก็ทรัพย์สมบัติทั้งหลายที่จะมั่นคงถาวรและประเสริฐยิ่งกว่าอริยทรัพย์มิได้มี ควรที่เราจะให้อริยทรัพย์แก่ราหุลเถิด” เมื่อทรงดำริอย่างนี้แล้ว จึงตรัสสั่งพระสารีบุตรว่า ถ้าอย่างนั้นสารีบุตรจงบวชเถิด ครั้นนั้นราหุลกุมารยังเยาว์อยู่ มีอายุยังไม่ครบอุปสมบท พระสารีบุตร จึงทูลถามว่า “จะโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าบวชราหุลกุมารอย่างไร” พระบรมศาสดาปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุชาวสกุลบุตรที่มีอายุยังไม่ครบอุปสมบทให้เป็นสามเณรด้วยให้ไตรสรณคมน์สาม เมื่อราหุลกุมารได้บวชเป็นสามเณรแล้วก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ^{๓๔}

๔) ออกบวชเพราะได้ฟังธรรมและเพื่อลบล้างกรรมชั่วที่ตนได้เคยกระทำความเพราะเกิดความสำนึกผิดกลับตัวได้ เช่น พระองคุลิมาล

พระพุทธเจ้าทรงทราบว่าองคุลิมาลจะฆ่ามารดาของตนเองเพื่อให้ได้นิ้วครบ ๑,๐๐๐ นิ้ว จึงรีบเสด็จไปแต่เช้าตรู่ เมื่อพบองคุลิมาลแล้ว องคุลิมาลก็ตรงเข้าไล่ทันที แต่ไล่เท่าไรก็ไล่ไม่ทันจนเกิดอาการเหนื่อย จึงร้องตะโกนให้พระพุทธเจ้าหยุด พระพุทธเจ้าก็ตรัสบอกองคุลิมาลว่า พระองค์ทรงหยุดแล้ว “เราหยุดจากการกระทำอกุศลอันให้ผลเป็นทุกข์มานานแล้ว ส่วนท่านยังไม่หยุด” เสียงนั้นทำให้องคุลิมาลโกรธรู้สึกสำนึกโทษของตน จึงเปลื้องเครื่องศาสตราวุธ และมาลัยนิ้วมือออกจากกายทิ้งไว้ในชอกกุฎเขา แล้วเข้าไปเฝ้าทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุ อุปสัมปทา^{๓๕}

๕) ออกบวชเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เช่น ท่านธรรมปาละ

พระอรรถกถาจารย์รูปนี้มีชีวิตอยู่ระหว่าง ปี พ.ศ. ๙๕๐-๑๐๐๐ อันเป็นรุ่นหลังพระพุทธโฆษาจารย์^{๓๖} หลวงจีนเฮียนจ้งบันทึกลงไว้ว่า ธรรมปาละเป็นเด็กหนุ่มที่ชาญฉลาดแห่งเมืองกาญจิปุระ กษัตริย์แห่งอาณาจักรปัลลวะทรงพอพระทัยประสงค์จะยกพระราชธิดาให้แต่งงานกับเขา แต่เขาซึ่งไม่ต้องการจะแต่งงาน จึงหนีไปบวช^{๓๗}

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๔-๑๙๕.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๑-๔๒๒.

^{๓๖} พุ.เถร.อ. (บาลี) ๑/๒๘.

^{๓๗} G.P. Malasekera, op.cit., Vol. IA-DH, p 1146, note 4. อ้างใน อภินิเวศน์ โพธิ์สาน, ชีวิตผลงานนักปราชญ์พุทธ, (Life and works of Buddhist scholars), (ขอนแก่น : โรงพิมพ์พระธรรมจันทร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๐.

๑๐) ออกบวชเพราะรู้ตัวเองว่าอย่างเข้าสู่วัชราโดยลำดับแล้ว ควรจะละการครองเรือนทำตนให้บริสุทธิ์ก่อนตายดีกว่า เช่น ราชะพราหมณ์

เมื่อราชะพราหมณ์แก่เฒ่าชราลง ไม่มีบุตรภรรยาเลี้ยงดู จึงเป็นคนเสียใจยากจนจากนั้นได้ไปอาศัยเลี้ยงชีพอยู่กับพระภิกษุในพระเชตวันมหาวิหาร ต่อมาด้วยความประสงค์จะบวช พระศาสดาทรงเห็นว่าราชะพราหมณ์อยากบวช จึงอนุญาตให้บวชในพระพุทธศาสนาได้^{๓๘}

๑๑) ออกบวช เพราะจิตต้องการจะเรียนธรรมวินัยด้วยคิดจะปฏิบัติในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญาในเมืองสาวัตถี มีพี่น้องสองคน คนพี่ชื่อมหาบาล คนน้องชื่อจุลบาล วันหนึ่งมหาบาลไปฟังธรรมของพระพุทธเจ้า เกิดความเลื่อมใสเมื่อจบธรรมเทศนาเรื่องอนุปปกัภาพิกากามหาบาลได้ความรู้แจ่มแจ้งในธรรมเห็นว่า บุตรธิดาและทรัพย์สมบัติเป็นของไม่ยั่งยืนคลุกเคล้าไปด้วยทุกข์และโทษ แม้สรีระของตนเองก็ติดตามไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้ให้เป็นภาระแก่ผู้อื่น ไม่มีประโยชน์ในการครองเรือน ควรบวชอย่างพระศาสนา เขาเข้าไปถวายบังคมพระพุทธองค์แล้วขอบวช^{๓๙}

๑๒) ออกบวชเพราะหมดที่พึ่งทางฆราวาสหรือเพื่อหลบภัยพิบัติจากการเป็นฆราวาส เช่น พระปิโณทิกะ

วันหนึ่ง พระอานนท์เถระเห็นทหารก่นผ้าผืนเก่า ถือกระเบื้องเที่ยวขอรานอยู่ จึงพูดว่า “เจ้าบวชเสียจะไม่ดีกว่าการเที่ยวไปอย่างนี้หรือ” เขาตอบว่า ใครจะเป็นผู้บวชให้ผมพระอานนท์จึงกล่าวรับรองว่า ฉันจะบวชให้ แล้วก็พากันไปยังวิหาร เมื่ออาบน้ำเสร็จ ให้กรรมฐาน แล้วจึงบวชให้^{๔๐}

ผู้วิจัยสรุปวัตถุประสงค์ของการบวชในสมัยพุทธกาล เป็นประเด็นดังนี้

๑. บวชเพราะต้องการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น
๒. บวชเพราะศรัทธาเลื่อมใส ต้องการศึกษาพระธรรมวินัย
๓. บวชเพราะต้องการที่พึ่ง

๒.๒.๓ สมัยปัจจุบัน เมื่อมีวิวัฒนาการทางสังคม โดยเฉพาะเรื่องวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้การบวชมีความหมายใหม่เพิ่มขึ้น แต่เนื้อหาสาระดั้งเดิมของการบวชก็ยังเป็นเรื่องของการศึกษาอบรม ฝึกหัด ขัดเกลา ทำคนให้เป็นคนดี มีคุณสมบัติต่าง ๆ เจริญงอกงามขึ้น จนเป็นคนที่มีสมบูรณ์

คนไทยในอดีตเห็นประโยชน์ของการบวชว่า แม้จะบวชชั่วคราว บวชสักระยะหนึ่งก็จะช่วยขัดเกลาให้ชีวิตเจริญงอกงามขึ้นได้บ้าง ยิ่งเป็นผู้ที่จะต้องรับผิดชอบสังคมต่อไปถ้าเป็นคนไม่เคย

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๙.

^{๓๙} วศิน อินทสระ, **ธรรมบททางแห่งความดี**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๓๒-๓๓.

^{๔๐} มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระธัมมปัทมสูตรคาถาแปล ภาค ๕**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๑-๑๒๕.

บวช ไม่ได้ฝึกหัดขัดเกลาก่อนตัวเองมาบ้าง ก็จะไม่สามารถรับผิชอบสังคมและอาจจะก่อปัญหาให้แก่สังคมอีกด้วย แต่ถ้าเขาได้มาบวช ได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นคนดีมีปัญญา ก็จะออกไปช่วยสังคมได้ ต่อมาก็เกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีขึ้นมาว่า ในสังคมไทยนี้ กุลบุตรถ้ามีโอกาสก็ควรจะบวชอย่างน้อยสักระยะเวลาหนึ่ง เพื่อจะได้ศึกษาอบรมตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า^{๔๑}

พระธรรมปิฎก กล่าวถึง วัตถุประสงค์ของการบวชในปัจจุบัน สรุปได้ ๔ ประการ คือ

๑) เป็นการทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน คือ บวชเพื่อเป็นการรักษาพระพุทธศาสนา อยากจะช่วยกันรักษาพระพุทธศาสนาโดยการรักษาพระธรรมวินัยให้เจริญมั่นคง ถ้าคำสอนของพระพุทธเจ้ายังดำรงอยู่ ก็จะเป็นประโยชน์แก่คนทั้งหลายสืบไป

๒) เป็นการทำหน้าที่ของคนไทย หมายความว่า พระพุทธเจ้ามาอยู่ในสังคมไทย และได้กลายเป็นมรดกของชนชาติไทย คนไทยได้เห็นว่ามีพระพุทธศาสนาซึ่งประกอบด้วยหลักธรรม คำสอนที่ทำให้คนประพฤติดีงาม เป็นหลักแก่สังคม ทำให้สังคมอยู่กันได้ด้วยสันติสุข มีการเบียดเบียนกันน้อยลง มีคนดีมากกว่าคนชั่ว สังคมนี้อยู่ได้พระพุทธศาสนาช่วยให้คนมากมายกลายเป็นคนดีขึ้นมา

๓) เป็นการสนองพระคุณของบิดามารดา ดังที่เราถือกันมาเป็นประเพณีว่า ถ้าใครได้บวชลูกแล้ว ถือว่าได้บุญได้กุศลมาก ช่วยให้อาจารย์พ่อแม่เสียใจไปสวรรค์ตลอดจนได้เป็นญาติของพระศาสนา^{๔๒} การบวชจึงมีความหมายว่าเป็นการตอบแทนพระคุณของบิดามารดา

๔) เป็นการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง การบวชเป็นการพัฒนาชีวิตทั้งในด้านความประพฤติทางกาย วาจา และด้านจิตใจ ที่จะมีความเข้มแข็ง มั่นคง เป็นสุข และในด้านปัญญา คือ เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง^{๔๓}

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สอนนาค- สอนจิต: ชีวิตพระ- ชีวิตชาวพุทธ**, หน้า ๗-๘.

^{๔๒} ครั้งหนึ่งพระเจ้าอโศกมหาราชได้ตรัสถามพระเถระว่า ท่านได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนามากมาย เพื่อที่จะได้เป็นญาติกับพระศาสนา เป็นพระญาติกับพระพุทธเจ้า เทาที่ได้ทำมานี้ท่านได้เป็นญาติของพระศาสนาหรือยัง พระเถระทูลตอบว่ายัง ท่านตรัสถามว่า จะทำอย่างไรจึงจะได้เป็น พระเถระทูลตอบว่า ถ้าได้มีลูกมาบวชในพระพุทธศาสนา จะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม ก็จะได้เป็นญาติของพระศาสนา พระเจ้าอโศกมีโอรสติดอายุ ๒ พระองค์ที่อยากจะบวชอยู่แล้ว ก็เลยอาสาบวชให้ คือ เจ้าชายมหินท์กับเจ้าหญิงสังฆมิตตา ได้ออกผนวชเป็นภิกษุและภิกษุณี ทำหน้าที่สืบต่อพระพุทธศาสนา พระมหินท์เถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ส่วนพระสังฆมิตตาเถรี ได้นำภิกษุณีสงฆ์มาตั้งในศรีลังกา จึงถือคติว่า ใครบวชลูกก็ได้เป็นญาติกับพระศาสนา นี่เป็นความหมายตามประเพณี, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐-๑๑.

^{๔๓} การบวชเป็นการตอบแทนคุณของบิดามารดา เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้พ่อแม่มีความสุข นอกจากนั้นยังปลื้มใจด้วยความหวังว่า เมื่อลูกได้บวช ได้ศึกษาอบรมในพระธรรมวินัยแล้ว ต่อไปก็จะเป็นคนดี รับผิชอบชีวิตของตนเองและครอบครัว สังคมได้ ยิ่งทำให้พ่อแม่เกิดความมั่นใจและมีความสุขเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น เมื่อลูกเป็น

บรรพต วีระสัย กล่าวถึงมูลเหตุในการบวชไว้ ๒ ลักษณะ คือ

๑) มูลเหตุจูงใจโดยส่วนตัวของผู้บวชเอง เช่น บวชเพื่อตอบแทนพระคุณบิดามารดา บวชเพราะยากจน หนีสินล้นพ้นตัว บวชเพื่อเลี้ยงตัว บวชเพื่อต้องการรักษาพยาบาลให้หายป่วย เปื้อน่วยชีวิตฆราวาส บวชเพราะศรัทธา บวชเพื่อการฝึกตน

๒) มูลเหตุจูงใจที่คำนึงถึงสังคม เช่น บวชตามค่านิยมในสังคม หากไม่บวชจะถูกตำหนิติเตียน เป็นต้น หรือบวชเพื่อเจริญรอยตามประเพณีเก่า ๆ การบวชในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นจากความต้องการของบิดามารดาของผู้บวชเป็นสำคัญ^{๔๔}

รัชนิกร เศรษฐ์ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการบวชไว้ ๔ ประการ คือ

๑) บวชเพราะต้องการหลบหนีความผิด เช่น ไปก่อคดีอาญา หรือไปก่อหนี้เอาไว้ จึงอยากบวชเพื่อชดใช้กรรม หรือหลบหนีอาญา

๒) บวชเพราะต้องการทราบความจริงเกี่ยวกับการบวช หมายถึง ไม่ได้ต้องการบวชอย่างแท้จริง แต่อยากทราบว่าเมื่อบวชแล้วจะเป็นอย่างไร ต้องการพิสูจน์ด้วยตนเอง

๓) บวชตามประเพณี หมายถึง การบวชที่ลูกชายทุกคนต้องกระทำสืบเนื่องกันมาแต่โบราณ เพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ หรือบวชก่อนแต่งงาน

๔) บวชเพราะเบื่อหน่ายต่อทางโลก เบื่อหน่ายต่อการต่อสู้ บวชเสียให้พ้นจากสิ่งเหล่านี้^{๔๕}

พระมหาสมณิก หอมรีน ได้สรุปวัตถุประสงค์ในการบวชไว้ ๖ ประการ ดังนี้

๑) บวชเพื่อต้องการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา

๒) บวชตามประเพณี

๓) บวชเพื่อจะได้มีโอกาสในการศึกษาเล่าเรียน

๔) บวชเพราะต้องการศึกษาพระธรรมวินัย

๕) บวชเพราะมุ่งหวังผลประโยชน์บางประการ เช่น บวชเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องลำบากหาเลี้ยงชีพ บวชเพราะต้องการเรียนตรีกฎานวิชา บวชเพราะต้องการวัดเป็นสถานที่พักผ่อนในวัยชรา บวชเพราะเหตุผลบางประการโดยเฉพาะ เช่น บวชแก้บน บวชหน้าไฟ

พระอยู่ที่วัดทำให้จิตใจของพ่อแม่เข้ามาใกล้ชิดกับพระศาสนามากขึ้น ตลอดจนมีโอกาสไปวัดมากขึ้นก็มีโอกาสได้ฟังธรรม ได้ใกล้ชิดพระศาสนา และเป็นญาติของพระศาสนาอย่างแท้จริง, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๕.

^{๔๔} บรรพต วีระสัย, *สังคมวิทยามนุษยวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙), หน้า ๒๙๕-๓๐๑.

^{๔๕} รัชนิกร เศรษฐ์, *สังคมและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๘๙.

๖) บวชเพื่อมุ่งพระนิพพาน^{๔๖}

พระมหาสมณิก หอมริน ไวตั้งข้อสังเกตว่า ในสมัยพุทธกาลนั้น ผู้บวชต้องการพ้นทุกข์ ด้วยการปฏิบัติตามธรรมเพื่อมุ่งบรรลุพระนิพพาน เมื่อบวชมาแล้วก็ตั้งใจประพฤติปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพระวินัยปิฎก จะเห็นได้ว่ามีเรื่องราวของพระภิกษุที่กระทำผิดพระวินัยเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าผู้เข้ามาบวชด้วยวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากความพ้นทุกข์ก็มีมิใช่น้อย จึงเป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ถึง ๒๒๗ ข้อและในสมัยปัจจุบันซึ่งสภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากสมัยพุทธกาลเป็นอันมาก ผลแห่งความเจริญทางวัตถุ สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ทำให้วัตถุประสงค์ของการบวชในสมัยปัจจุบันมิใช่เพียงเพื่อต้องการพ้นทุกข์ แต่มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไปมากมายหลายประการ

จากการศึกษาเรื่องวัตถุประสงค์ของการบวช ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการบวชในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ที่เปลี่ยนแปลงและเพิ่มเติมไปจากเดิม ถึงแม้ว่าจุดประสงค์ของผู้บวชจะต่างกันดังแสดงมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า ในท้ายที่สุดผู้บวชต่างเดินทางไปสู่จุดหมายเดียวกันนั่นก็คือ การพาตัวให้พ้นไปจากความทุกข์ แต่เป็นการพ้นจากความทุกข์ในระดับที่ต่างกัน กล่าวคือ สมัยพุทธกาล ผู้บวชส่วนใหญ่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ด้วยการปฏิบัติตนเพื่อให้ถึงพระนิพพาน (พ้นทุกข์ระดับโลกุตตระ) แต่ปัจจุบันแม้จะมีผู้ต้องการพ้นจากความทุกข์ในระดับเข้าถึงพระนิพพานยังมีอยู่ แต่ผู้ที่ต้องการที่จะพ้นจากความทุกข์ในระดับโลกียะ หันหน้ามาพึ่งพาการบวชด้วยเช่นกัน

๒.๓ ประเพณีการบวชในสังคมไทย

๒.๓.๑ ประเพณีการบวชของสังคมไทยในอดีต

ในประเทศไทยเรานี้ ที่ต้องนับถือการบวชจนเป็นธรรมเนียมนั้น เพราะการเล่าเรียนของผู้ชายที่เป็นพื้นเมืองอาศัยวัดอยู่แทบจะทั้งนั้น แต่เพราะบวชกันตามประเพณี จึงไม่มีผู้บวชตลอดอายุถึงจะมีบ้าง ก็เพราะไม่ได้ตั้งใจมาแต่เดิม จึงไม่ได้เอาใจใส่ในการศึกษา จึงหาคนมีความรู้ยาก เมื่อเป็นเช่นนี้ สมควรอย่างยิ่งที่ท่านผู้เป็นใหญ่เป็นประธานในสังฆมณฑล จะจัดการเล่าเรียนของพระบวชใหม่ให้เป็นผลต่อกับประเทศของเรา ที่ได้นำพระพุทธศาสนาให้สืบมาได้ด้วยอุบายที่ผลัดเปลี่ยนกัน และมีการเล่าเรียนเป็นพื้นเมืองอาศัยวัดอยู่ การที่ควรจะจัดนั้นก็คือ ควรให้พระผู้บวชใหม่ศึกษาทั้งพระ

^{๔๖} พระมหาสมณิก หอมริน, “สาเหตุและผลกระทบของการอุปสมบทระยะสั้นในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓๑-๓๖.

ธรรมวินัย และความรู้สำหรับชาติ ให้สมแก่พระพุทธานุญาติโปรดให้พระบวชใหม่อยู่ศึกษาในสำนัก
อุปัชฌาย์อาจารย์ห้าปี ถ้าพระผู้เป็นศิษยานุศิษย์นั้นยังบวชอยู่ ก็จะเป็นคนมีความรู้ ได้ช่วยเป็น
ภาระธรรมาจารย์สืบไป ถ้าไม่พอใจบวชจะกลับสิก ก็จะได้เป็นคนมีวิทยาความรู้ติดตัวไปเป็นคุณ
แก่แผ่นดิน^{๔๗}

พิธีบวชในพระพุทธศาสนา เป็นพิธีที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และปฏิบัติสืบทอดกันมา
จนกระทั่งถึงปัจจุบัน สำหรับลักษณะของพิธีบวชในสมัยพุทธกาลนั้นก็มิรูปแบบและขั้นตอนในการ
ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติไว้เท่านั้น แต่ในสมัยต่อ ๆ มา รูปแบบและ
ขั้นตอนในการประกอบพิธีบวชนั้น ได้มีรายละเอียดและความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะมีปัจจัย
ทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมเข้าเกี่ยวข้องด้วยนั่นเอง จึงทำให้ลักษณะของการ
จัดพิธีบวชในสมัยต่อ ๆ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากในสมัยพุทธกาล
เพื่อให้เหมาะสม สอดคล้องและผสมกลมกลืนกับขนบธรรมเนียม ประเพณี สภาพสังคม และสภาพ
เศรษฐกิจในแต่ละสมัย แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเกี่ยวกับแนวความคิด
ความเชื่อ รูปแบบ และขั้นตอนบางประการในการประกอบพิธีอุปสมบท แต่สิ่งที่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่
อย่างไม่เปลี่ยนแปลงตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันก็คือ ขั้นตอนต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติ
ไว้ ซึ่งถือว่าเป็นสาระสำคัญของพิธีอุปสมบทนั่นเอง^{๔๘}

ในการบวชนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่พระอุปัชฌาย์จะต้องอบรมสั่งสอนให้รู้จักวัตรปฏิบัติของ
พระภิกษุ รวมทั้งให้ความรู้เรื่องพระธรรมวินัยด้วย โดยปกติแล้วท่านจะให้พระบวชใหม่อยู่กับพระ
อุปัชฌาย์อย่างน้อย ๕ ปี เพื่อป้องกันการไขว่เขวของพระภิกษุใหม่ เหมือนอย่างกรณีพระเทวทัตชักจูง
พระบวชใหม่ให้หลงผิด โดยการหลอกล่อให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทใหม่ขึ้นมา คือ

(๑) ภิกษุพึงเป็นผู้อยู่ป่าเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดไปสู่ละแวกบ้าน รูปนั้นมิโทษ

(๒) ภิกษุพึงถือเทียวบิณฑบาตเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดรับนิมนต์ รูปนั้นมิโทษ

(๓) ภิกษุพึงถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดรับผ้าคลุมหัตถ์ รูปนั้นมิโทษ

(๔) ภิกษุพึงถืออยู่โคนไม้เป็นวัตรตลอดชีวิต รูปใดเข้าสู่ที่มุงที่บัง รูปนั้นมิโทษ

(๕) ภิกษุไม่พึงฉันทของสดของคาวมี ปลา เนื้อ เป็นต้น ตลอดชีวิต รูปใดฉันท รูปนั้นมิโทษ

แต่พระศาสดาไม่ทรงเห็นชอบ เพราะเป็นการประพฤติดุปฏิบัติที่ตึงเครียดเกินไป ตรัสว่าอย่าเลยเทวทัต

^{๔๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, การบวชในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘.

^{๔๘} สุนทรียา สุนทรวิภาค, การศึกษาความสำคัญของการบวชในพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทยใน
ปัจจุบัน : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณบุรี, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล,
๒๕๒๙), หน้า ๓๓.

รูปใดปรารถนาจะถืออยู่ป่าเป็นวัตรหรืออยู่บ้านตลอดจนถึงการเที่ยวถือบิณฑบาต รับนินต์ ถือหม่มผ้า บังสุกุลหรือรับผ้าคฤหบดี ก็แล้วแต่ใจตนสมัครจะประพฤติ ส่วนเรื่องเสนาสนะถือโคนไม้ให้นอนอนุญาตให้อยู่ได้เพียง ๘ เดือนเท่านั้น และถ้าเนื้อที่บริสุทธิต่อส่วนมากแล้วก็อนุญาตให้ฉันได้

เมื่อพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตเช่นนี้ พระเทวทัตจึงประกาศลัทธิของตนแก่หมู่ภิกษุว่า ลัทธินี้เป็นสิ่งเลิศที่อาจนำออกซึ่งกองทุกข์ได้ เหล่าภิกษุบางพวกที่บวชใหม่มีความรู้อ่อนก็เชื่อตาม เข้าสมัครเป็นสาวกของพระเทวทัตเป็นจำนวนมาก แต่นั้นมาพระเทวทัตกับบริวารก็แยกทำสังกรรมอีกส่วนหนึ่งไม่ร่วมกับใคร ๆ ภายหลังพระศาสดารับสั่งให้พระสารีบุตรกับพระโมคคัลลานะไปแสดงอนุศาสน์ ปรึษาความเข้าใจในข้อธรรมกับเหล่าภิกษุที่ตามพระเทวทัตไป ให้ละทิ้งที่ผิดแล้วพากลับมาได้ ส่วนพระเทวทัตเมื่อขาดบริวารแล้วก็ป็นอันหมดสิ้นอำนาจทุกอย่าง ต่อมาได้รู้สึกผิดจึงได้กลับมาขอขมาต่อพระศาสดา แต่มาไม่ทันถึงก็ได้มรณภาพเสียก่อน^{๔๙} เพื่อป้องกันการเข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนาคลาดเคลื่อน จึงต้องให้คนที่จะอุปสมบทมาเข้านาคศึกษาพระธรรมวินัยและวัตรปฏิบัติให้เข้าใจก่อนที่จะอุปสมบท เมื่ออุปสมบทแล้วจะได้ปฏิบัติถูกต้อง การเข้านาคจึงเป็นการเข้ามาเรียนรู้วิถีชีวิตของความเป็นพระและเป็นการทดลองใช้ชีวิตแบบพระภิกษุ เพื่อให้ปรับตัวได้ในเมื่ออุปสมบทเข้ามาจริง ๆ

ผู้จะบรรพชาอุปสมบท เรียกกันว่า “นาค” คำว่านาคนั้นแปลว่า ประเสริฐ หรือมีคุณสมบัติสูง คำว่า “นาค” จะใช้ได้ต่อเมื่อผู้ปกครองหรือผู้รับประกัน ได้นำผู้จะบวชเข้ามอบตัวให้อยู่วัดแล้ว เมื่อทางวัดไต่สวนเห็นว่าเรียบร้อยแล้วจึงรับไว้ให้บวชต่อไป ผู้จะบวชต้องอยู่วัดตั้งแต่ทางวัดได้รับตัวไว้ จะไปเที่ยวสนุกสนานตามสถานที่ต่าง ๆ ไม่ได้ เพราะทางวัดและทางบ้านถือว่า ผู้มีอายุครบบวชนั้น มีภัยและอันตรายมากกล่าวคือ มีมารคอยขัดขวางไม่ให้บวชได้ตามประสงค์ ทำให้มีอันเป็นไปจนไม่มีโอกาสจะบวช จึงคอยป้องกันไม่ให้ออกจากวัดโดยไม่จำเป็น บางวัดในบางจังหวัดเมื่อรับนาคเข้าอยู่อบรมในวัดแล้ว ทางวัดจะโกนผมให้เลยก็มี การทำเช่นนี้เป็นการประกันไม่ให้ไปเที่ยวสนุกสนานนั่นเอง

การมอบตัวนาคนั้น ต้องมอบกับเจ้าอาวาส จะมอบกับผู้อื่นไม่ถูกต้องเป็นการมอบที่ไม่งดงามเมื่อเจ้าอาวาสท่านรับแล้ว ท่านย่อมรู้ความสำคัญว่าจะปฏิบัติแก่นาคนั้นอย่างไร ต้องพิจารณาว่า นาคนั้นเกี่ยวข้องกับพระเถระในวัตรรูปใดบ้าง ท่านก็จะสั่งให้พระเถระนั้น ๆ ฝึกอบรมและปกครองในโอกาสต่อไป เพื่อให้เกิดความสะดอกใจ ผู้รับไว้เมื่อได้รับอบรมเรียบร้อยแล้ว ก็มาแจ้งให้เจ้าอาวาสทราบ นาคคนใดฝึกหัดอบรมไม่ไหว ท่านจะไม่ยอมบวชให้ ต้องท่องจำให้คล่องทุกอย่าง ฝึกซ้อมจนจำ

^{๔๙} เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๓.

ได้แม่นยำ ในวิถีชีวิตของนาคนอกจากจะศึกษาวัตรปฏิบัติและพระธรรมวินัยแล้ว สิ่งที่ต้องศึกษาเพิ่มเติมมีดังนี้

๑. ต้องขานนาคได้อย่างถูกต้อง
๒. ต้องว่าปัจจุเวกขณะได้
๓. ต้องถวายพรพระได้
๔. ต้องอนุโมทนาได้
๕. ต้องว่า อธิษฐาน พินทุ กรวดน้ำได้
๖. ต้องแสดงอาบัติได้
๗. ต้องทำวัตรเช้า-เย็นได้^{๕๐}

ลำดับพิธีในประกอบพิธีอุปสมบทนั้นคนไทยได้ประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายมาเป็นประเพณี ซึ่งชายไทยที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไปจะต้องผ่านชีวิตการอุปสมบทสักครั้ง เพื่อให้เป็นสิริมงคลต่อตนเองและเพื่อเข้ามาเรียนรู้พระธรรมวินัย ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ประเพณีการบรรพชาอุปสมบทจึงเป็นกรรมวิธีในการขัดเกลาสังคมให้เป็นสังคมอุดมสุขเพราะว่าคนที่ผ่านการบรรพชาอุปสมบทมาจะเป็นคนที่รู้จักแยกแยะดีชั่ว ซึ่งจะเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคมมากกว่าคนที่ไม่เคยบวช ดังนั้น ขั้นตอนและวิธีการอุปสมบทจึงต้องเริ่มขึ้นที่ครอบครัวของผู้ที่จะอุปสมบทก่อน จากนั้นจึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ ซึ่งมีลำดับพิธีการ ดังนี้

๑. การเตรียมบวช

ผู้มีศรัทธาจะบวช ต้องตรวจสอบคุณสมบัติของตนเองให้เรียบร้อยก่อนจนแน่ใจว่าไม่ขาดตกบกพร่อง ซึ่งจะไม่เป็นอันตรายแก่การบวช คุณสมบัติของผู้จะบวชนั้น ท่านวางหลักไว้ในด้านวินัย คือ

๑. ต้องเป็นผู้มีอายุครบ ๒๐ ปีเต็ม การนับอายุต้องนับให้ได้ ๒๐ ปีเต็ม ไม่ใช่ ๒๐ ปีอย่าง ถ้าอย่างขึ้น ๒๑ ปี ก็เป็น ๒๐ ปี แต่ต้องเป็นคนเกิดต้นปี หรือจะนับเดือนเกิดวนไปให้ครบรอบ ๑๒ เดือนเป็นหนึ่งปี โดยทำนองนี้บรรจบให้ได้ปี ๒๐ ก็เป็น ๒๐ ปีเต็ม ถ้าสงสัยต้องไปขอความรู้จากพระอุปัชฌาย์การนับวันเกิดปีเกิด ต้องเอาวันเดือนปีเกิดที่ได้ลงทะเบียนไว้ทางบ้านเมืองเป็นหลัก เช่น ทะเบียนอำเภอหรือทะเบียนทหาร จึงจะถือว่าถูกต้อง ถ้าอายุไม่ครบ ๒๐ ปี จะไม่ถือว่าเป็นพระ

๒. ไม่เป็นอภัพบุคคล คือ คนที่ไม่คู่ควรแก่การบวช โดยเป็นคนต้องห้ามเด็ดขาด

๑) เป็นคนมีเพศบกพร่อง

๒) คนทำผิดศาสนา เช่น ฆ่าพระอรหันต์

^{๕๐} ศูนย์หนังสือธรรมะและสังฆภัณฑ์, *วิธีบรรพชาอุปสมบท*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๐), หน้า ๑-๒.

๓) ทำผิดต่อกำเนิดของตน เช่น ข่าพ่อ ข่าแม่ ในจำพวกอภัพบุคคลนี้ ห้ามบวชเด็ดขาด

๓. ไม่เป็นโรคติดต่อ หรือโรคไม่รู้จักหาย เช่น โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคคร่อมโรคลมบ้าหมู ถ้าเป็นโรคดังว่านี้ ต้องพยายามรักษาให้หายก่อน เป็นผู้่านออกเขียนได้ เพราะเมื่อบวชแล้วสามารถจะท่องบ่นพระธรรมวินัยด้วยตนเองได้ สามารถจะเขียน ข้อธรรมวินัยด้วยตนเองผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ พูดแนะนำสั่งสอนกันก็ไม่ค่อยเข้าใจ บวชแล้วก็ไม่มอกลงามในพระธรรมวินัย เพราะฉะนั้นผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ถ้าปรารถนาจะบวชจริง ๆ จึงต้องเข้ามาศึกษาอบรมในวัดอย่างน้อยสัก ๓ เดือน ในฐานะเป็นนาค เมื่อผู้บวชได้สอบสวนตัวเองว่า มีคุณสมบัติสมบูรณ์หรือข้อใดยังไม่สมบูรณ์ ก็พยายามทำให้สมบูรณ์ ถ้าต้องการจะบวชอยู่วัดใด ต้องไปหาเจ้าอาวาสวัดนั้นก่อนพร้อมด้วยผู้ปกครอง เพื่อทำความตกลงในเรื่องบวชในเรื่องเสนาสนะที่อยู่และในเรื่องอุปัชฌาย์ เมื่อเจ้าอาวาสได้รับความติดต่อกับผู้จะบวชแล้ว เจ้าอาวาสต้องสอบคุณสมบัติของผู้จะบวชให้ได้ความแน่นอนก่อน เพื่อจะได้รับรองต่อพระอุปัชฌาย์ ถ้าไม่มีอะไรขัดข้อง เจ้าอาวาสต้องให้ความสะดวกแก่ผู้ที่บวชเท่าที่จะทำได้ เมื่อทำความตกลงกันแล้วเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสจะต้องติดต่อกับอุปัชฌาย์ในท้องถิ่น โดยนำผู้จะบวชไปติดต่อกับตนเอง เพื่อรายงานคุณสมบัติและกำหนดวันบวช อุปัชฌาย์จะต้องสอบคุณสมบัติของผู้จะบวชด้วยตนเองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเห็นว่าเรียบร้อยแล้ว จึงกำหนดวันบวชให้ และมอบผู้จะบวชให้เจ้าอาวาสเป็นผู้ชักซ้อมวิธีบรรพชาอุปสมบทต่อไป หรือจะมีหนังสืออาราธนามอบให้ผู้จะบวชไปติดต่อเองก็ได้ แล้วแต่จะสะดวก^{๕๑}

๒. การประเคนนาค

เมื่อบุตรหลานมีอายุครบพอที่จะบวช เป็นพระหรือเณรได้แล้ว พ่อแม่จะนำไปฝากไว้กับเจ้าอาวาสก่อนบวชประมาณ ๑ เดือนเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนทำวัตร สวดมนต์ ท่องบ่นขานนาค ทำพินทุปัจจุอธิฐาน เรียนหนังสือธรรม การนำลูกหลานไปฝากไว้กับเจ้าวัด เขาจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ขันนำตัวนาคไป เมื่อท่านรับขันแล้ว ก็ตีโปงหรือระฆัง ให้ชาวบ้านได้อนุโมทนาสาธุการนี้ เรียกว่าการประเคนนาค โดยก่อนที่จะมีการประเคนนาคจะต้องกำหนดวันให้เรียบร้อยก่อน ซึ่งบางท้องถิ่นจะนิยมให้พระอุปัชฌาย์กำหนดให้ บางที่ก็กำหนดเอง ส่วนใหญ่จะนิยมวันหยุด เพราะจะได้มีผู้มาร่วมอนุโมทนาบุญมาก แต่ถ้ากำหนดเองต้องแจ้งกำหนดการให้พระอุปัชฌาย์ทราบล่วงหน้า เพื่อท่านจะได้กำหนดวันเวลาไว้ให้

๓. กองบวช

^{๕๑} สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ และ พระพิมลธรรม ฐานทตเถระ, คู่มือบวชนาค, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔-๕.

เครื่องใช้ที่จะนำมาบวชเรียกกองบวช ที่จำเป็นจะขาดเสียไม่ได้คือบริขาร ๘ มีผ้านุ่ง ผ้าห่มผ้าสังฆาฏิ บาตร มีดโกน เข็ม ประคตเอว ผ้ากรองน้ำ บริขารนอกนี้มี เสื้อ อาสนะ รมรองเท้า แก้วน้ำ กระโถน เตียง ตั่ง จะมีหรือไม่มีก็ได้ไม่จำเป็น ถ้าทำพร้อมกันหลายกองให้ชนมารวมกันไว้ที่วัด ตอนค่ำสวดมนต์ เสร็จแล้วบังสุกุลอุทิศส่วนกุศลแด่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว กลางคืนมีมหรสพ ตอนเช้าถวายอาหารบิณฑบาต ถ้าทำบ้านใครบ้านมัน ตอนค่ำนิมนต์พระไปสวดมนต์ที่บ้านมีฟังเทศน์ รุ่งขึ้นตอนเช้าเลี้ยงพระ แล้วแห่กองบวชออกมารวมกันที่ศาลา วัด กองบวชใช้เม็งคือเตียงหามออกมา เตียงนั้นใช้เป็นเตียงนอนของพระบวชใหม่ไปในตัว

๔. การแห่หน้าค

การแห่หน้าคทำตามศรัทธาของเจ้าภาพจะแห่ด้วย ช้าง ม้า รถ เรือก็ได้ ที่แห่ด้วยม้า คงจะถือเอาอย่างพระสิทธัตถะคราวออกบวชเป็นตัวอย่าง นาคทุกคนต้องโกนผม โกนคิ้ว นุ่งเสื้อผ้าชุดขาว ให้เรียบร้อย ถ้าตั้งกองบวชไว้ที่บ้าน ให้แห่กองบวชมาที่วัด เมื่อพร้อมกันแล้วก็แห่รอบศาลาหรือพระอุโบสถ ๓ รอบอีกครั้งหนึ่ง

๕. การบายศรีสู่ขวัญนาค

เมื่อแห่รอบศาลาแล้ว นาคทุกคนเตรียมเข้าพาขวัญ ญาติพี่น้องนั่งล้อมล้อมพาขวัญ พราหมณ์เริ่มทำพิธีสู่ขวัญ เสร็จแล้วผูกแขนนาคนำเข้าพิธีบวชต่อไป แต่ประเพณีไทยส่วนใหญ่นิยมทำพิธีสู่ขวัญนาคที่บ้านของเจ้าภาพ เพราะนอกจากจะเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้จะอุปสมบทแล้วยังเป็นสิริมงคลต่อบ้านเรือนด้วย เมื่อสู่ขวัญเสร็จแล้วจึงแห่ออกไปทำพิธีอุปสมบทที่วัด ในแถบภาคอีสานจะสู่ขวัญนาคตอนเย็นหลังนิมนต์พระไปสวดมนต์แล้ว และนิมนต์พระไปฉันภัตตาหารเช้า หลังจากนั้นก็แห่หน้าคมาทำพิธีที่วัดต่อไป ทั้งนี้ บาย แปลว่า ข้าว แต่มุ่งเอาข้าวสุก ศรี แปลว่า ศิริมงคล มิ่งขวัญ ท่านพรธนาไว้ว่า มนุษย์มีข้าวเป็นศรี เป็นมงคล เป็นมิ่งขวัญ ไม่มีมงคลใด มิ่งขวัญอันใดดีไปกว่าเลย เพราะเงินทอง ถ้าหิวขึ้นมาแล้วใส่ปากก็ไม่หายหิว เว้นข้าวแล้วชีวิตก็ดับ แม้จะเป็นอยู่ก็ลำบากดังนั้น ข้าวจึงเป็นมิ่งขวัญ เป็นมงคลที่ผู้รู้ยกย่อง เหตุนั้น การทำขวัญจึงตั้งต้นบายศรี ตัวบายศรีจึงเอาข้าวสุก นิยมใช้ข้าวปากหม้อ ตักแต่งให้งาม ยกขึ้นตั้งไว้บนยอดบายศรี ถ้าขาดข้าวแล้วจะเป็นบายศรีไม่ได้ สำหรับต้นบายศรีนั้น ส่วนมากที่นิยมทำตามชนบท เป็นไม้ ๓ ชั้น ทุกชั้นเสร็จด้วยใบตอง ใบโกศลหรือกระดาดเหมือนกัน ข้าแถมไขจีดัมปอกเปลือก ๑ ฟอง เอาไว้กับข้าวสุกด้วย^{๕๒}

๖. การบวชนาค

เวลาจะเข้าโบสถ์ พ่อจูงมือซ้าย แม่จูงมือขวา ถ้าพ่อแม่ไม่มีให้ญาติพี่น้องเป็นผู้จูง ถึงภายในโบสถ์แล้ว นาคจะนำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระ เสร็จแล้วกลับมานั่งที่ พ่อแม่จะยกผ้าไตรมอบ

^{๕๒} พุทธศาสนิกชน, เรบบวช, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๑.

ให้นาค ก่อนจะรับผ้าไตรนาคต้องกราบพ่อแม่ก่อน แล้วอุ้มผ้าไตรเดินคุกเข่าประนมมือเข้าไปท่ามกลางสงฆ์ กล่าวคำขอบรรพชาต่อพระอุปัชฌาย์ เมื่อขอบรรพชาแล้วออกมาครองผ้า แล้วเข้าไปขอศีลกับพระอุปัชฌาย์ เป็นอันได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ต่อจากนั้นอุ้มบาตรเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ กล่าวคำขอนิสัง เมื่อท่านเอาบาตรคล้องคอแล้วมอบบาตรจีวรให้ ให้ออกไปยืนอยู่ข้างนอก ตอนนี้พระอาจารย์คู่สวดจะสมมุติตน เป็นผู้สอนและซักซ้อมนาค แล้วออกไปซักถามนาค พอถามแล้วก็เรียกนาคเข้ามาถามต่อหน้าสงฆ์ พระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่บอกเล่าสงฆ์ แล้วอาจารย์สวดเป็นผู้ถามพอลถามเสร็จก็สวดยุติ ๑ ครั้ง และอนุสาวนา ๓ ครั้ง เรียก ญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นอันว่านาคนั้นได้บวชเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว^{๕๓}

๒.๓.๒ ประเพณีการบวชของสังคมไทยในปัจจุบัน

ในสังคมไทยในปัจจุบัน การประกอบพิธีบวชเป็นพระภิกษุ หรือการอุปสมบทในพระพุทธศาสนานั้น นอกจากจะปฏิบัติกันตามขั้นตอนและวิธีการที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งถือว่าเป็นแก่นแท้ของการประกอบพิธีบวช ตามพุทธบัญญัติ อันเป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องปฏิบัติแล้ว ยังมีการเพิ่มเติมรายละเอียดของขั้นตอนต่าง ๆ ตามที่คนส่วนใหญ่ในสังคมนิยมประพฤติดำเนินปฏิบัติกัน ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติตามประเพณีนิยมรวมอยู่ด้วย ขั้นตอนต่าง ๆ ที่เพิ่มเติมขึ้นในภายหลังตามประเพณีนิยมนี้ เป็นขั้นตอนที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติก็ได้ เพราะเป็นเพียงกระพี้ของการประกอบพิธีบวชเท่านั้น ดังนั้น ขั้นตอนต่าง ๆ ในการประกอบพิธีบวชเป็นพระภิกษุจึงมีทั้งขั้นตอนที่เป็นแก่นของพิธี และขั้นตอนที่เป็นประเพณีนิยมประกอบกัน ตามที่คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยปัจจุบันปฏิบัติอยู่^{๕๔} ซึ่งมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. มูลเหตุจูงใจในการบวชของสังคมไทยในปัจจุบัน

ประเทศไทย ตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้ว ถือว่าพุทธศาสนานิกายเถรวาท เป็นศาสนาประจำชาติ ประชาชนของประเทศส่วนใหญ่ก็นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้นจึงทำให้แนวความคิด ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนา เข้ามาผสมกลมกลืนและกลายเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก การบวชเป็นพระภิกษุในพระศาสนาก็เป็นแนวความคิดที่มีความสำคัญมากเรื่องหนึ่ง ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากสภาพสังคมในแต่ละยุค แต่ละสมัย มีความแตกต่างกัน จึงเป็นผลให้แนวความคิด ความเชื่อ และขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมการบวชบางส่วนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สำหรับมูลเหตุจูงใจใน

^{๕๓} พระมหาปรีชา ปริญญาโณ, หน้า ๑๗-๑๘.

^{๕๔} สุนทรียา สุนทรวิภาค, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

การบวชในสังคมไทยในปัจจุบันนั้นก็เปลี่ยนแปลงและแตกต่างไปจากมูลเหตุจูงใจในสมัยพุทธกาลเป็นอันมาก ซึ่งเราสามารถจำแนกมูลเหตุจูงใจในการบวชในปัจจุบันได้หลายลักษณะ ดังนี้

- (๑) บวชตามประเพณี หรือบวชแก้บน
- (๒) บวชเพื่อได้โอกาสศึกษาต่อ
- (๓) บวชเฝ้าวัด เนื่องจาก ชราหรือทุพพลภาพ มุ่งหมายบวชเพื่อพักผ่อน
- (๔) บวชเพื่อร่ำเรียนตรัสรู้วิชา เช่น เป็นหมอยา หมอเวทย์มนต์หรือหมอ
- (๕) บวชเพื่อสืบทอดอายุพระศาสนา
- (๖) บวชเพื่อมุ่ง นิพพาน โดยส่วนเดียว^{๕๕}

๒. ขั้นตอนในการประกอบพิธีการบวชที่เป็นประเพณีนิยมในสังคมไทยทั่วไป

๑. แจ้งข่าวการบวชให้แก่ญาติพี่น้องให้ทราบ
๒. ก่อนจะถึงวันบวช ผู้บวชจะไปลาบวชต่อญาติผู้ใหญ่ เพื่อขอขมา
๓. ก่อนวันบวช ๑ วัน ผู้บวชจะให้พ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ “ขลิบปลายผมของตน”
๔. มีการทำขวัญนาค โดยมีผู้ประกอบพิธี (หมอขวัญ) มากล่าวเตือนสติ
๕. ในวันบวช จะมีการจัดขบวนแห่นาคไปที่วัด
๖. พ่อแม่ หรือโยมอุปัฏฐาก จูงนาคเข้าโบสถ์ เพื่อนำไปมอบให้กับพระสงฆ์^{๕๖}

อันดับแรกผู้ประสงฆ์ที่จะบรรพชาอุปสมบท พร้อมด้วยบิดาหรือมารดา หรือผู้ปกครอง จะต้องไปวัดที่ตนประสงฆ์จะบรรพชาอุปสมบทอยู่ เพื่อติดต่อกับทางวัด เมื่อตกลงกันได้เรียบร้อยแล้ว ผู้มุ่งจะบรรพชาอุปสมบทจะต้องปฏิบัติดังนี้

ผู้บรรพชา

- (๑) ต้องท่องคำขอบวช สรณคมน์ และศีล ๑๐ ให้ได้ด้วยตนเอง
- (๒) ต้องหมั่นฝึกซ้อมกับพระอุปัชฌาย์หรือพระอาจารย์ เกี่ยวกับวิธีการต่าง ๆ เช่น การกราบ เป็นต้น เพื่อไม่ให้เผลอเงินในเวลาเข้าพิธีจริง ๆ

ผู้อุปสมบท

- (๑) ต้องท่องคำขอบวช หรือที่เรียกกันว่า “คำขานนาค” ให้ได้คล่องปาก ชัดถ้อยชัดคำ
- (๒) ต้องหมั่นฝึกซ้อมกับพระอุปัชฌาย์หรือพระอาจารย์ เพื่อให้ในวันอุปสมบทจะได้คล่องแคล่วไม่เก้อเขิน

^{๕๕} เขมกะ, *หน้าที่ของคน*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๐๙), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

^{๕๖} เสี่ยม คุมพาส, *พิธีสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : เทพนิมิตการพิมพ์, ๒๕๐๘), หน้า ๖๑.

ผู้จะบวช เรียกว่า “อุปสัมปทาเปกข์” หรือ “นาค” พระอุปัชฌาย์ คือ ผู้เข้าไปเพ่ง หรือผู้รับรอง ผู้นำเข้าสู่หมู่คณะ ฉายา คือ ชื่อที่พระอุปัชฌาย์ตั้งให้เป็นภาษาบาลี เพื่อให้สะดวกในการสวดสมมติ^{๕๗} คติความเชื่ออีกอย่างหนึ่งที่มักขาดไม่ได้ในสังคมไทยเกี่ยวกับการจัดพิธีอุปสมบท คือเรื่อง การบายศรีสู่ขวัญ ซึ่งสังคมไทยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์ ซึ่งนำมาผสมผสานกับพระพุทธศาสนา เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ที่อุปสมบท

บริขารที่ใช้ในการอุปสมบทในปัจจุบัน ปกติเครื่องอัฐบริขาร จะมีเพียง ๘ อย่าง เฉพาะที่จำเป็นจริง ๆ ในการบวช คือ.

๑. จีวร หมายถึง ผ้าห่ม

๒. สงบ หมายถึง ผ้าถุง

๓. สังฆาฏิ หมายถึง ผ้าห่มซ้อน

ผ้าทั้ง ๓ ชิ้นนี้ รวมกันเรียกว่า ผ้าไตร หรือ ไตรจีวร หมายถึงผ้า ๓ ผืนนั่นเอง

๔. บาตร ต้องมีพร้อมด้วยฝาถลกบาตร และสายโยก รวมด้วยขาตั้งครบชุด

๕. มีด หมายถึง มีดโกนผม พร้อมทั้งหินลับมีด

๖. เข็ม หมายถึง เข็มเย็บผ้า พร้อมด้าย

๗. ผ้ากรองน้ำ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมกรก

๘. ผ้ารัดประคต หมายถึงผ้ารัดเอว (ใช้แทนเข็มขัด)

ความจริง บริขารเพียงแค่นี้ที่กล่าวมานั้น มันไม่พอหรอก จะต้องหาเพิ่มเข้ามาไว้ใช้สอยอีก เช่น ที่นอน หมอน มุ้ง ผ้าห่มนอน ผ้าเช็ดตัว ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าไตรอาศัย กระโถน จานข้าวช้อนส้อม รองเท้าคิบบ ร่ม ปิ่นโต และเครื่องใช้อื่น ๆ ตามสมควรแก่สภาพ แต่ทว่า ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึง ข้อ ๘ ข้างบนนั้น จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้เลย^{๕๘} บริขารที่จะต้องเตรียมในการบรรพชาอุปสมบท ซึ่งแยกออกเป็นบรรพชาเป็นสามเณรและอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ดังนี้

บวชเป็นสามเณร มี.

(๑) ไตรแบ่ง มีสบง ๑ จีวร ๑ อังสะ ๑ ประคตเอว ๑ ผ้ารัดอก ๑ ผ้ากราบ ๑

(๒) ไตรอาศัยหรือสำรอง มี จีวร สบง อังสะ

(๓) บาตร พร้อมด้วยถลก

(๔) ย่าม รองเท้า ร่ม และบริขารอื่น ๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น

^{๕๗} พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญญาวิโร, **พิธีบวช**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖), หน้า ๓-๔.

^{๕๘} ศรีมหาโพธิ์ เปรียญ, **คู่มือบวชนาค**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อำนวยสาสน์, หน้า ๑๔-๑๕.

บวชเป็นภิกษุ มี.

(๑) ไตรจีวร (ไตรครอง)

(๒) ไตรอาศัยหรือสำรอง

(๓) บาตรพร้อมถลก

(๔) มีดตัดเล็บ มีดโกนผม เข็มพร้อมด้วยด้าย

(๕) ร่ม รองเท้า ผ้ากรองน้ำและบริวาร อื่น ๆ เช่น สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น^{๕๙}

สิ่งที่กลายมาเป็นบริวารประกอบสำคัญในการอุปสมบทปัจจุบัน ซึ่งบางอย่างกลายมาเป็นส่วนสำคัญที่แทบขาดไม่ได้ โดยสิ่งเหล่านี้ได้ถูกเพิ่มเติมเข้ามาภายหลัง ทั้งที่เกิดจากเจตนาในการสร้างความสะดวกสบายในการปฏิบัติศาสนกิจ และเกิดจากความจำเป็นในปัจจุบัน ๔ ของมนุษย์ทั่วไป ยกตัวอย่าง เช่น

ผ้ากราบ

“ผ้ากราบ” เดิมคงเป็นผ้าเหลืองบริสุทธิ์ ครั้นสมัยการพิมพ์เจริญขึ้น ในราชสกุลได้จัดพิมพ์ตราติดเป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้านายชั้นสูง ดูเป็นที่นิยมของคนโดยมาก การพิมพ์ผ้ากราบก็แพร่หลายออกมา ในราชสกุลก็ปรากฏว่าการพิมพ์ผ้าเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ผ้ากราบจะใช้ทบเข้ากัน ๔ ชั้น วางไว้ที่พื้นตรงที่เราจะกราบ เมื่อเวลาจะกราบได้น้อมศีรษะลงจนหน้าผากจดลงถึงผืนผ้ากราบ ไม่ใช่ผ้าสำหรับรองฝ่ามือที่กราบลง ที่ถูกฝ่ามือทั้งสองจะต้องวางข้างผืนผ้าเปิดช่องให้หน้าผากจดผืนผ้า การกราบแบบนี้ จัดว่าทำโดยเคารพยิ่ง ถูกตามหลักนิยม ในบาลีว่า ปณฺณปปติฏฺฐิตฺเตน แปลว่า ด้วยอันตั้งไว้เฉพาะแห่งองค์ ๕ หรือ โดยเบญจางคประดิษฐ์คือกราบให้ได้ องค์ ๕ ได้แก่ น้อมอวัยวะ ๕ ส่วน คือเข้าทั้ง ๒ ฝ่ามือทั้ง ๒ หน้าผากเป็นที่ ๕ แขนบลกกับพื้นฯ ถ้าเราจะสังเกตดูการกราบของคนทั่วไปโดยเอาหลักเกณฑ์นี้เข้าจับ เราจะไม่เห็นการกราบที่ได้แบบเบญจางคประดิษฐ์ มักจะเอาฝ่ามือรองหน้าผากโดยมาก จึงจัดว่ายังกราบไม่ถูกแบบนิยม วิธีกราบแบบนี้จะต้องหัดจะต้องใส่ใจในขณะกราบด้วยเบญจางคประดิษฐ์

กล่องเข็ม

เป็นธรรมเนียมของภิกษุครั้งพุทธกาล จีวรทุกผืนจะต้องตัดเย็บเองจนเสร็จ หรือคร่าวผ้าขาดทะลุก็ต้องปะชุน และเย็บเอาเอง ฉะนั้น กล่องเข็มทั้งเข็มและด้ายจึงเป็นบริวารที่ภิกษุจำต้องมี ปัจจุบันนี้การตัดการเย็บดูจะไม่ใช้กิจของสงฆ์ เพราะเหตุที่ยอมให้ภิกษุให้สภเข้าช่วยเหลือได้นั่นเอง นาน

^{๕๙} พระมหาเรืองฤทธิ์ ปญฺญาวชิโร, พิธีบวช, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๖),

เข้าคฤหัสถ์จึงรับไปหมด จนหาภิกษุที่มีความสามารถตัดเย็บจีวรได้ยากเต็มที กล่องเข็มจึงให้ประโยชน์น้อย มีไว้พออาศัยเย็บผ้าขาดบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

กายพันธ์

กายพันธ์เป็นชื่อของประคตเอวสำหรับรัดสบงที่นุ่งให้แน่นและเรียบร้อย มี ๒ ชนิด คือ ประคตไส้สุกร ๑ ประคตแผ่นหรือเรียกประคตลังกา ๑ ประเทศเราใช้ผ้าหรือแพรแถบเล็ก เป็นประคตไส้สุกรยาว ๒ ทบ พันเอวรอบ เหลือพอผูกหรือหนีบได้แน่นอย่างผ้าพันเอวของคฤหัสถ์ มีพระใช้กันน้อยในบัดนี้ (ประคตลังกา” เดิมเป็นของพระลังกา) ใช้ด้ายหรือไหมเหลืองถักเป็นแผ่นโตขนาด ๒ นิ้วพุด ยาวพันเอวรอบ แต่มีสายอีกต่อหนึ่ง ที่ปลายสายข้างหนึ่งติดลูกถวิลอย่างสตางค์แดง แต่รู้ใหญ่กว่าสำหรับจะได้เอาปลายสายอีกข้าง ๑ ร้อยแล้วผูกให้แน่นเหมือนเข็มขัด มีหัวสำหรับร้อยสาย^{๖๐}

ธัมมกรก

เครื่องกรองน้ำชนิดหนึ่งของพระ เรียกว่า ธัมมกรก ตามรูปศัพท์แปลว่า กระทำให้เป็นธัมมกรก (ทะมะกะกรก) ก็เรียกแปลว่า เครื่องอัดหรือเครื่องกรอง แต่นิยมเรียก ธัมมกรก โดยมากเพราะมีความหมายกว้างออกไป ถึงระเบียบพระวินัยอีกด้วยแม้เป็นของเล็กน้อยแต่ก็จัดเป็นบริหารสำคัญอย่างหนึ่งอนุমানดูตามพุทธประสงค์ ก็เพื่อต้องการให้พระดื่มน้ำเฉพาะที่กรองแล้ว เครื่องกรองจึงเป็นของสำคัญอยู่ด้วยหากไม่มี น้ำคงไม่ได้กรอง ส่วนรูปเครื่องกรองจะมีลักษณะอย่างไรมิได้บอกไว้เพื่อให้่น้ำบริสุทธิ์ แม้ในคราวเดินทางไกล หากลืมนำได้เอาไปด้วย ก็ทรงอนุญาตให้ใช้ชายจีวรผืนใดผืนหนึ่งกรองได้ นำขมความคิดเดิมของผู้ที่ประดิษฐ์ธัมมกรกแบบที่นิยมใช้ในบัดนี้ยิ่งนัก เพราะให้ประโยชน์เกินค่า คือ ๑. ไม่ทำสัตว์น้ำให้ตายเพราะกรอง ๒. ได้น้ำบริสุทธิ์ ๓. ไม่เปราะเปื้อน ๔. สะดวกในคราวจะต้องการน้ำมากหรือน้อย ๕. ทำได้ง่าย แม้เพียงกระบอกไม้ก็ให้สำเร็จประโยชน์ได้ดี^{๖๑} เมื่อเตรียมเครื่องบริหารเรียบร้อยแล้ว ถึงวันอุปสมบทก็จะมีการเชิญแขกมาร่วมงานและอาราธนาพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เย็นและฉันเช้าในวันรุ่งขึ้น และเตรียมขบวนแห่นาคไปวัด ซึ่งกำหนดการนิยมในการอุปสมบทของสังคมไทย มีขั้นตอนดังนี้

การแห่นาคไปวัด เป็นการแสดงความปิติปราโมทย์อีกอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องหมายว่าลูกหลานของเราจะบวชวันนี้ จะครองผ้ากาสาวพัสตร์อันเป็นยอดธงชัยของพระอรหันต์ จึงได้มีบรรดาญาติมิตรมาร่วมปิติแห่แหนอย่างเต็มใจ ขบวนแห่ก็จัดกันอย่างเต็มศรัทธาสมแก่ฐานะ ผู้มีฐานะดีก็มีขบวนแห่มากจนถึงกับขึ้นช้างแห่ ขึ้นรถแห่ ขึ้นเรือแห่ก็มี เมื่อแห่ไปถึงวัดแล้วธรรมเนียมของชาวไทย

^{๖๐} พุทธทาสภิกขุ, เรียบเรียง, หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

เราจะต้องแห่เวียนโบสถ์อีก ๓ รอบ เรียกว่าทำทักษิณาวรรต คือ เวียนขวา การทำดังนี้เป็นการแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า ซึ่งท่านนั่งประทับเป็นประธานในพระอุโบสถ ถ้าไม่แห่เวียนโบสถ์จะตรงเข้าพระอุโบสถเลยก็ได้ ขณะเวียนรอบพระอุโบสถ มักจะมีคนศรัทธาอาสาเข้ามาอุ้มนาคบ้าง ให้นาคขี่คอบ้าง การทำดังนี้แทนที่จะเป็นการหวังดี กลับเป็นการทรมานนาคเกินไป ทำให้นาคลำบากใจ อึดอัดใจ ไม่โปร่งใจ และต้องประคองตัวเสมอแต่ก็พูดไม่ออก เพราะความเกรงใจกัน ขณะที่นาคเวียนรอบพระอุโบสถไม่ใช่เวียนเปล่าๆ นาคจะต้องประคองใจให้สดชื่น ใจจะได้สว่างหรือภาวนาถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ เวียนได้รอบหนึ่งก็เจริญพระพุทธคุณจบหนึ่ง รอบที่สองเจริญธรรมคุณ รอบที่สามเจริญสังฆคุณ อย่างนี้นาคก็จะได้มีดวงใจปลอดโปร่ง

ก่อนแต่จะเข้าภายในพระอุโบสถ ต้องจุดธูปเทียนบูชาพระพุทธเจ้าก่อน เพราะถือกันว่าเมื่อย่างเหยียบเข้าไปในอุปัฏฐากที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ จะต้องกราบเป็นการแสดงความเคารพเสียก่อนธรรมเนียมกราบพระต้องให้ตรงหน้าพระเสมอ แต่ที่ตรงหน้าพระมักมีสีมที่ตั้งขวางอยู่ จึงต้องกราบบูชาตรงสีมานั้น คนทั้งหลายเลยเข้าใจกันว่า ไปวันทาสีมา อันที่จริงไม่ใช่วันทาสีมา คือวันทาหรือไหว้พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระประธานในโบสถ์นั่นเอง

เมื่อวันทาหรือกราบบูชาเสร็จแล้ว ก็ให้โปรยทานแล้วจึงเข้าพระอุโบสถ ตอนที่เข้าพระอุโบสถมารดาบิดาต้องงูงเข้าไป เรียกว่างูงนาคเข้าโบสถ์ เพราะนาคเป็นลูกเป็นเลือดเนื้อ ของตนการงูงนาคเข้าโบสถ์หมายความว่า ยกลูกเข้าไปมอบถวายพระรัตนตรัยด้วยศรัทธา ไม่ใช่มางูงมารดาบิดา จึงมีคำพูดกันว่างูงนาคเข้าโบสถ์ คนไทยเชื่อว่าการบวชจะมีพระยามารมากอยห้าม คือเหมือนเมื่อพระพุทธเจ้าออกบวชมีมารมากอยห้ามฉนั้น แต่พระพุทธเจ้าทรงเอาพระบารมี ๑๐ มาผจญมารได้ จึงออกบวชได้สำเร็จ เมื่อถือคตินี้จึงสมมติให้มีมารมากอยห้าม และจะผจญได้ก็ด้วยทานบารมี จึงต้องเตรียมเงินไปด้วย เพื่อให้เป็นทานบารมีสำหรับผจญมาร เมื่อมารพ่ายแพ้ไปด้วยเดชแห่งเงินที่เป็นทานบารมีแล้ว มารดาบิดาก็งูงนาคเข้าไปในพระอุโบสถได้ นับเป็นวิธีที่ได้มอบถวายลูกแก่พระรัตนตรัยแล้ว

เมื่อนาคเข้าไปในพระอุโบสถแล้ว ต้องไปจุดธูปเทียนบูชาต่อหน้าพระประธานอีกครั้งหนึ่งเสร็จแล้วมานั่งอยู่ ณ ที่ ๆ เขา จัดไว้ให้หนึ่ง เพื่อรอโอกาสที่พระอุปัชฌาย์ และพระสงฆ์จะมาประชุมพร้อมกัน

เข้าสู่พิธีสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์พร้อมด้วยพระอุปัชฌาย์มาประชุมพร้อมกันแล้ว ลำดับนั้นมารดาบิดาจึงเอาผ้าไตรมามอบให้นาค ก่อนที่จะรับผ้าไตร นาคจะต้องกราบบิดามารดาก่อน จัดเป็นการกราบครั้ง

สุดท้ายแล้วจึงรับผ้าไตรมา เมื่อรับผ้าไตรมาแล้วจึงอุ้มผ้าไตรเข้าไปหาอุปัชฌาย์ ขณะที่เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ให้เดินเข้าเข้าไป ถ้าเดินเท้าเข้าไปในที่ประชุมถือว่าไม่เป็นการเคารพสงฆ์ เมื่อเดินเข้าเข้าไปจนใกล้พระอุปัชฌาย์ คือระยะห่างกันประมาณ ๑ คอก ให้นั่งคุกเข่าในท่าเทพพนมแล้ววางไตรไว้ข้างซ้ายของตน ถ้าผ้าไตรมีดอกไม้คลุมไตรหุ้มอยู่ ถ้าจะวางลงอย่างนั้นดอกไม้จะยับ พระอุปัชฌาย์จะช่วยรับผ้าไตรมาก็ได้ แล้วถวายสักการะคือดอกไม้ธูปเทียนแก่พระอุปัชฌาย์ แต่เครื่องสักการะนี้ต้องมีคนถือตามไปส่งให้ เมื่อถวายสักการะเสร็จแล้ว กราบอย่างเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วเอาผ้าไตรขึ้นมาใส่มือหรือพระอุปัชฌาย์จะวางผ้าไตรให้บนมือแล้วแต่กรณี เมื่อเอาผ้าไตรมาวางไว้บนมือแล้วให้ประนมมืออย่างเคารพคอยฟังคำตักเตือนของพระอุปัชฌาย์ ขณะนั้นพระอุปัชฌาย์จะให้คำเตือนเป็นการปลอบใจให้หายสะทกสะท้านหรือไม่ให้ประหม่าและเป็นการให้มีใจขึ้นบานในการบวช^{๖๒} จากนั้นก็จะทำพิธีอุปสมบทตามขั้นตอนของสงฆ์ โดยการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ขอมาพระรัตนตรัย ขอมาปิณฑามารดาและกล่าวคำขอบรรพชาเป็นสามเณร พระอุปัชฌาย์ก็จะบรรพชาให้โดยให้รับพระรัตนตรัยเป็นสรณะแล้วก็ไปครองผ้า และกลับมารับศีล ๑๐ จากนั้นก็กล่าวคำขออุปสมบทและดำเนินการตามพิธีสงฆ์ เมื่ออุปสมบทแล้วพระอุปัชฌาย์จะบอกอนุศาสน์ คือบอกกิจที่พระควรทำและไม่ควรทำ กิจที่ควรทำมี ๔ คือ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล ๑ เทียบบิณฑบาต ๑ อยู่โคนไม้ ๑ ฉันทาด้วยน้ำมูล ๑ กิจที่ไม่ควรทำ ๔ คือ เสพเมถุน ๑ ลักของเขา ๑ ฆ่าสัตว์ ๑ พุดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน ๑^{๖๓} จากนั้นก็รับฟังโอวาทจากพระอุปัชฌาย์

ในการให้ครองผ้ากาสายะ ให้ทำผ้าห่มบ่าข้างหนึ่ง ในปูนอรรถกถามีธรรมเนียมมอบให้รับทำเข้าใจว่า มีว่าคำขอ ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง ครั้งเดียวได้ทั้งนั้น ในปูนรจนานุกรมวิชาชื่อ วิมติโนทนี ใช้คำขอว่า “สพฺพทุกฺข นิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตถาย อิมํ กาสาวํ คเหตฺวา ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเตอนุกมฺปํ อูปาทาย” แปลว่า “ท่านเจ้าข้า ขอท่านโปรดรับผ้ากาสาวะนี้ ยังข้าพเจ้าให้บวช เพื่อทำให้แจ้ง ซึ่งพระนิพพานเป็นที่ออกไปจากทุกข์ทั้งปวง” บ้าง ว่า “สพฺพทุกฺขนิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตถาย เอตํ กาสาวํ ทตฺวา ปพฺพาเชถ มํ ภนฺเต อนุกมฺปํ อูปาทาย” แปลว่า “ท่านเจ้าข้า ขอท่านโปรดให้ผ้ากาสาวะนั้น ยังข้าพเจ้าให้บวช เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานเป็นที่ออกไปจากทุกข์ทั้งปวง” บ้าง ตามคราวที่ผ้ากาสายะอยู่ในมือแห่งบัพพชาเปกขะ หรือแห่งท่านผู้ให้บรรพชา เมื่อมีธรรมเนียมขอและให้ผ้าขึ้นอย่าง

^{๖๒} สมเด็จพระวันรัต เขมจารีเถระ, **คู่มือบวชชานาค**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖-๒๐.

^{๖๓} พระมหาปรีชา ปริญาโน, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, หน้า ๑๙.

นี้แล้ว ท่านผู้ให้บรรพชาครองให้เองด้วยตามธรรมเนียมเดิมก็ได้ สังฆิกษสามเณรหรืออุบาสกครองให้ก็ได้ บอกเจ้าตัวครองเอาเองก็ได้ ผ่านนั้นชื่อว่าเป็นอันภิกษุให้^{๖๔}

สิ่งสำคัญในการอุปสมบทประการหนึ่งที่ทำให้การอุปสมบทไม่สมบูรณ์ คือ คุณสมบัติของพระอุปัชฌาย์ แม้ว่ากฎหมายเถรสมาคมระบุว่า คุณสมบัติข้อหนึ่งของอุปัชฌาย์คือ “มีความสามารถฝึกสอนผู้อยู่ในปกครองให้เป็นภิกษุสามเณรที่ดีตามพระธรรมวินัย” แต่ในทางปฏิบัติแล้วคุณสมบัติข้อนี้กลับถูกละเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นหัวใจของหน้าที่อุปัชฌาย์ คุณสมบัติที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญมากที่สุดในปัจจุบันก็คือ เป็นอันดับแรกที่จะระบุว่า “มีตำแหน่งในทางปกครองชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป” การกลั่นกรองผู้มาบวชจะเกิดขึ้นได้ยากหากกระบวนการคัดเลือกอุปัชฌาย์ยังไม่ให้ความสำคัญกับหน้าที่และความสามารถในการอบรมสั่งสอนของอุปัชฌาย์ หากอุปัชฌาย์ไม่ได้ถูกเน้นย้ำให้ใส่ใจกับการอบรมสั่งสอน ไหนเลยจะสนใจกลั่นกรองพิจารณาผู้มาบวช ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์จะหันมาเข้มงวดกับเรื่องนี้ การสอบคัดเลือกและอบรมอุปัชฌาย์ แทนที่จะให้ความสำคัญกับความสามารถในการประกอบพิธีอุปสมบทให้ถูกต้องตามพระวินัยและระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์ควรเปลี่ยนมาเน้นที่การฝึกอบรมและตรวจสอบผู้ที่จะมาเป็นอุปัชฌาย์ว่ามีความสามารถในการอบรมสั่งสอนพระเณรมากน้อยเพียงใด และมีทัศนคติที่เกื้อกูลกับคุณสมบัติข้อนี้หรือไม่ การเน้นย้ำในเรื่องนี้จะช่วยให้ได้อุปัชฌาย์ที่ใส่ใจกับการกลั่นกรองและอบรมกุลบุตรก่อนที่จะเข้าสู่พิธีอุปสมบท

อย่างไรก็ตาม การกลั่นกรองนั้นเป็นเพียงขั้นตอนแรกสำหรับผู้ที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นก็คือการกล่อมเกลามาให้มีคุณสมบัติอันควรแก่การเป็นบรรพชิต ทั้งในด้านความประพฤติ และความรู้ความเข้าใจในทางธรรม เจริญอกงามทั้งคุณธรรมและปัญญาสามารถดำรงตนให้เป็นสมาชิกที่ดีของหมู่คณะ ขณะเดียวกันก็สามารถบำเพ็ญกิจให้เป็นประโยชน์แก่มหาชนได้ด้วย การกล่อมเกลานี้เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้บวชเห็นคุณค่าของชีวิตพรหมจรรย์ มีแรงจูงใจและปัจจัยหนุนส่งให้บวชต่อไปทั้งเพื่อบำเพ็ญกิจส่วนตนและส่วนรวมให้เจริญอกงามยิ่งขึ้น ถึงแม้หลายคนจะบวชไม่นาน แต่การกล่อมเกลาก็จะช่วยให้ผู้บวชได้รับอานิสงส์จากการบวชติดตัวไปสู่โลกฆราวาส สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ทั้งในด้านความประพฤติ คุณภาพจิต และการคิดชอบ^{๖๕} การอุปสมบทในสังคมไทยปรากฏว่ามีทั้งพิธีราษฎร์และพิธีหลวง พิธีราษฎร์เป็นพิธีของคนไทยทั่วไปส่วนพิธีหลวงเป็นพิธีที่พระบรมวงศานุวงศ์ทรงผนวช หรือทรงเป็นประธานอุปถัมภ์ในการ

^{๖๔} พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๙๐-๙๑.

^{๖๕} พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

อุปสมบท ที่ปรากฏเห็นชัดเจนที่สุด คือ นาคหลวง ซึ่งหมายถึง การอุปสมบทให้สามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นพระราชประเพณีที่บูรพมหากษัตริย์ของไทยได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงถือเป็นพระราชประเพณีว่า “สามเณรรูปใดสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค เมื่ออายุครบอุปสมบท จะได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนาคหลวง อุปสมบท ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และจัดรถหลวงไปส่งยังวัดที่จำพรรษา”

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมนาถินีนาถ ทรงให้ความอุปถัมภ์สามเณรผู้สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค สืบทอดพระราชประเพณีจนถึงปัจจุบัน เป็นจำนวน ๑๔๕ รูป โดยพระองค์จะเสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธีอุปสมบทนาคหลวง ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เป็นประจำทุกปี^{๖๖}

ในกฎหมายคณะสงฆ์ ผู้ที่จะอุปสมบทจะต้องผ่านการกลั่นกรองเป็นอย่างดี เมื่อกลั่นกรองเรียบร้อยแล้ว หลังการอุปสมบทจะต้องมีกระบวนการขัดเกลาผู้เข้ามาอุปสมบทด้วย เพราะพระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคม คุณภาพของพระสงฆ์จึงเป็นสิ่งสำคัญมาก แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีคุณภาพลดน้อยถอยลงโดยเฉพาะในด้านวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนธรรม จนไม่เพียงจะสูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาเท่านั้นหากยังสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม การปรับปรุงโครงสร้างคณะสงฆ์ โดยเฉพาะในด้านการบริหารการปกครองเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้นได้มากกว่าเดิม^{๖๗}

^{๖๖} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, องค์อุปถัมภ์กาแห่งพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ๒๑ เซ็นจูรี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๓.

^{๖๗} พระไพศาล วิสาโล, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖-๒๗๗.